

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra psychologie

Bakalářská práce

Kristýna Langrová

Psychologické souvislosti střídavé péče

Psychological context of shared custody

Praha 2016

Vedoucí práce: Václav Mertin, PhDr.

Ráda bych poděkovala PhDr. Václavu Mertinovi za podnětné rady a návrhy při psaní mé práce a za jeho trpělivost, vstřícnost a ochotu, díky které jsem se na něho mohla obrátit ve chvílích nejistoty.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval/a samostatně, že jsem řádně citoval/a všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 27.7.2016

.....
Kristýna Langrová

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá problematikou střídavé péče jako formou porozvodového uspořádání poměrů dětí po rozvodu rodičů. Literárně přehledová část obsahuje krátké uvedení do problematiky v podobě proměn rodiny, míry rozvodovosti v Česku, právních definic manželství a rozvodu, podmínek jeho vzniku a zániku. Samostatná kapitola je věnována také dopadům absence jednoho z rodičů při jeho výchově. Práce dále obsahuje přehled různých forem porozvodového uspořádání, jejich zakotvení v české legislativě a terminologii používanou v anglicky psaných výzkumných člancích. Jádrem literárně přehledové části práce je už konkrétně střídavá péče jako forma porozvodového uspořádání a faktory, které do jejího průběhu vstupují. V souvislosti se střídavou péčí jsou uvedeny její výhody a nevýhody pro všechny zúčastněné, pohled na střídavou péči očima dětí, charakteristiky rodin realizujících střídavou péči a zkušenosti se střídavou péčí ze zahraničí. Práce v závěru nastiňuje návrh kvalitativního výzkumného projektu, který si klade za cíl zmapovat faktory, které působí na průběh střídavé péče v českých rodinách na základě rozhovorů se členy rodin, kde střídavá péče alespoň po určitou dobu probíhala.

Klíčová slova

děti, rozvod, porozvodové uspořádání, střídavá péče

Abstract

This bachelor thesis concerns the issue of shared custody as a form of post-divorce arrangement. The overview part comprises a short introduction to issues related to family transformations, divorce rate in the Czech Republic, legal definitions of marriage and divorce, and conditions of both its formation and dissolution. A separate chapter also regards the consequences of absence of one of the parents during child-rearing. The thesis further encompasses an overview of various types of post-divorce arrangements, their incorporation in Czech legal system and the terminology used in English-written research articles. The very substance of the overview part of this thesis is the shared custody itself as a form of post-divorce arrangement and factors affecting it. In relation to shared custody I mention both its advantages and disadvantages for everyone involved, shared custody from the children's point of view, characteristics of families going through with shared custody and experiences with it from abroad. Finally, the thesis outlines a draft of a qualitative research project, which aims to examine factors affecting the process of shared custody in Czech families based on interviews with their family members, where shared custody, at least for a limited time, took place.

Keywords

children, divorce, post-divorce arrangement, shared custody

Obsah

Úvod	9
1. Rodina a její charakteristiky a proměny v čase.....	10
1.1 Rodina a její proměny	10
1.2 Rozvodovost v České republice a související jevy	11
2 Manželství a rozvodové řízení	12
2.1 Manželství a jeho právní definice	12
2.2 Rozvod a řízení o úpravě poměrů dítěte.....	12
3 Důsledky rozvodu.....	14
3.1 Jak rozvod působí na rodinu?	14
3.2 Dopady absence jednoho z rodičů na vývoj dítěte	14
4 Formy porozvodového uspořádání.....	16
4.1 Formy porozvodového uspořádání v České republice.....	16
4.1.1 Výlučná péče	16
4.1.2 Střídavá péče	16
4.1.3 Společná péče	16
4.2 Formy porozvodového uspořádání v kontextu zahraniční literatury.....	17
5 Střídavá péče jako forma porozvodového uspořádání.....	18
5.1 Definice střídavé péče a její zakotvení v českém právním řádu.....	18
5.2 Otázka vhodnosti uložení střídavé péče	18
5.3 Charakteristiky rodin, kde jsou děti svěřovány do střídavé péče	19
6 Výhody a nevýhody střídavé péče ve srovnání s ostatními porozvodovými uspořádáními 21	
6.1 Výhody a nevýhody střídavé péče pro děti	21
6.2 Výhody a nevýhody střídavé péče pro rodiče.....	22
6.3 Výhody a nevýhody střídavé péče z pohledu dětí	23
7 Přístup ke střídavé péči v zahraničí	24

7.1	Belgie.....	24
7.2	Německo.....	24
7.3	Švédsko.....	25
7.4	Spojené státy americké.....	25
7.5	Austrálie	26
8	Faktory ovlivňující průběh střídavé péče.....	27
8.1	Výrazný a přetrvávající konflikt mezi rodiči.....	27
8.2	Vztah dítěte s rodiči	28
8.3	Změny ve struktuře rodiny	28
8.4	Pohlaví dítěte	29
8.5	Věk dítěte.....	30
8.6	Nutnost cestovat mezi domácnostmi.....	31
8.7	Okolnosti uložení střídavé péče.....	31
8.8	Socio-ekonomická situace rodiny	32
8.9	Další dílčí faktory.....	32
9	Návrh výzkumného projektu.....	33
9.1	Cíl výzkumného projektu	33
9.2	Výzkumné otázky	33
9.3	Odůvodnění výběru a popis metody	34
9.3.1	Rozhovor.....	34
9.3.2	Krátký elektronický dotazník.....	35
9.3.3	Kazuistika.....	35
9.4	Popis a způsob výběru výzkumného vzorku	35
9.5	Sběr dat.....	36
9.6	Průběh sběru dat.....	37
9.7	Vyhodnocení dat	38
9.8	Diskuse	38
	Závěr.....	41

Seznam použité literatury	42
Přílohy:	45

Úvod

V souvislosti s problematikou rozvodů a otázek rozhodování o tom, komu z rodičů budou děti svěřeny, se vzdouvají vlny emocí, z různých stran zaznívají protichůdné názory a celkově panuje napjatá, chvílemi až ponurá atmosféra. Každá rodina je jiná a rozhodování v těchto otázkách vyžaduje spíše individuální přístup než zacházení se všemi podle jedné šablony. Jediné, na co by měli pamatovat všichni rozvádějící se rodiče, vyjádřil dnes již klasik dětské psychologie Zdeněk Matějček: „*Přestali jste být manželi, ale zůstáváte rodiči.*“ (Matějček, & Dytrych, 1992). Mnohé právě rozcházející se páry na to ve víru rozvodových vášní zapomínají a o to více by to tedy měli mít na paměti odborníci z různých oborů, se kterými se během rozvodu setkají a kteří by jim odpovědnost vůči svým dětem měli připomenout.

Střídavá péče jako forma porozvodového uspořádání je ceněna právě proto, že umožňuje oběma rodičům setrvat v životě svého dítěte v podobě co možná nejpodobnější a nejvyrovnanější jako v době před rozvodem. Na druhou stranu je to usprádnání psychicky i fyzicky náročné pro děti i pro rodiče, což přirozeně vzbuzuje otázku, nepřevažují-li tyto nároky pozitiva, která by střídavá péče měla přinášet. Má práce si neklade za cíl na tuto otázku jednoznačně odpovědět, a to především z důvodu komplexnosti a složitosti dané problematiky.

Ve své práci se zabývám faktory, které ovlivňují průběh střídavé péče, a je užitečné o nich mít přehled, jak při rozhodování o uspořádání poměrů mezi dětmi a rodiči po rozvodu, tak i při práci s rodinami, které se střídavou péčí chystají realizovat.

Součástí práce je i návrh kvalitativního mapujícího výzkumu, jehož cílem by bylo shrnout faktory, které vstupují do procesu rozhodování o uložení střídavé péče a do její realizace v českých rodinách. Mezi respondenty by tedy byly nejen děti, ale i jejich rodiče.

1. Rodina a její charakteristiky a proměny v čase

1.1 Rodina a její proměny

Rodina byla dlouho považována za neměnný a stabilní prvek společnosti, na jehož stabilitu teoretikové sociologie spoléhali až do poloviny dvacátého století. V období konce druhé světové války se však, do té doby tak stabilní, instituce tradiční rodiny začala ve svých základech měnit (Možný, 2008).

Se stále se snižujícím vlivem křesťanství rodina ztratila monopol na legitimní sex a společně s pokrokem nových technologií (především moderní antikoncepční metody) se definitivně oddělil sex od početí. Rodina ztratila i monopol na plození dětí, mnohé z nich přestaly plodit děti úplně. Koncem padesátých let se s hromadným odchodem žen do zaměstnání mateřství změnilo z celoživotního údělu na jen poměrně krátkou epizodu. V duchu individualismu také přešel výběr manželského partnera z rukou rodičů do rukou nové generace, což mělo za následek snížení vlivu původní rodiny na sociální postavení rodiny nové (Možný, 2008). Založit rodinu už nebylo nezbytné ani z ekonomických důvodů (Giddens, & Sutton, 2013). Výchovu a socializaci dětí a péči o nemocné, což bylo dlouhou dobu také starostí rodiny, převzali specialisté a formální organizace.

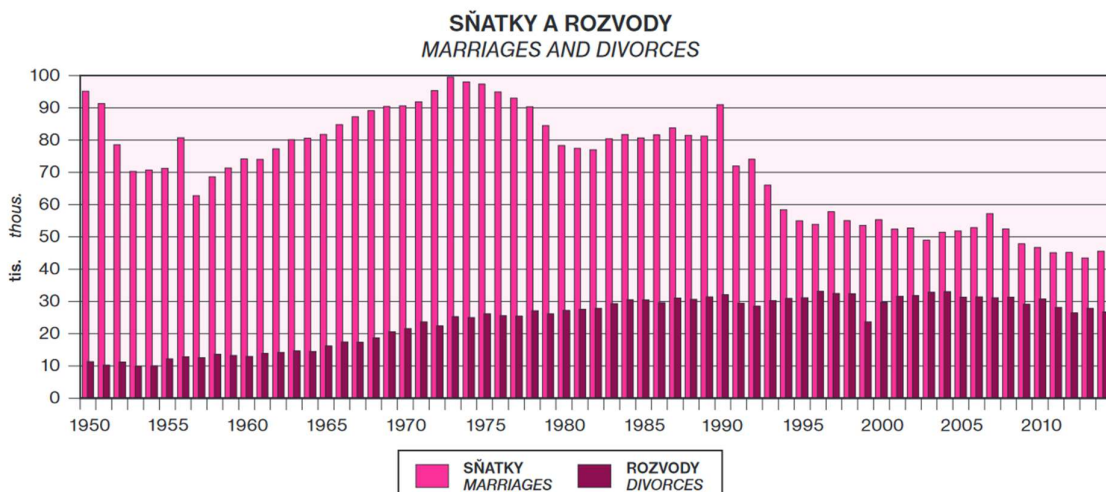
Změnilo se i křesťanské pojetí manželství, které tuto instituci vnímalo jako nezrušitelnou. Vystřídalo ho pojetí manželství jako občanské smlouvy, vypověditelné kteroukoli ze stran (Možný, 2008). V období 60. let dvacátého století se poprvé v právních rádech některých států objevují rozvody bez výroku a vině, tedy po vzájemné dohodě. Podmínky rozvodu se tedy výrazně zjednodušily a v následujícím desetiletí se počet rozvodů zvýšil až na dvojnásobek (Giddens, 2013).

Západní rodina je podle Giddense a Suttona (2013) monogamní, založená na představě romantické lásky s převahou citového individualismu. Je většinou patrilineární, nelokální a má nukleární charakter.

I přes změny, kterými instituce rodiny prochází a množství podob, kterých v moderní společnosti může nabývat, některé její funkce nemohou žádné instituce plně nahradit. Mám na mysli především funkci emocionální a socializační, ve smyslu, jak o nich hovoří například Langmeier a Krejčířová (2006). Rodina poskytuje emoční uspokojení všem svým členům, uvádí dítě do společnosti a předává mu základní kulturní hodnoty. Autoři dále uvádějí, že i přes pokles vlivu rodiny v některých ohledech, je rodina pro socializaci dítěte stále významná.

1.2 Rozvodovost v České republice a související jevy

Rostoucí trend rozvodovosti v moderní společnosti přetrvává, i když v posledních letech se zdá, že růst rozvodovosti se zastavuje. V České republice se míra rozvodovosti také stabilizuje a její míra je srovnatelná s většinou Evropy, potažmo s většinou západní společnosti (Možný, 2008). Stabilizaci potvrzují i údaje ze Statistické ročenky České republiky vydané Českým statistickým úřadem v roce 2015 (viz *Graf č. 1*)

Graf č. 1: Sňatky a rozvody v ČR

dostupné na: <https://www.czso.cz/documents/10180/35626235/32019815g04.pdf/8c0443d0-c7c5-4d66-92de-3a8a237b86d7?version=1.1>

Na grafu je kromě v průběhu let poměrně stabilního počtu rozvodů za rok, vidět i zřetelně klesající počet sňatků. Nižší sňatečnost může způsobovat právě snadnost a poměrně vysoká pravděpodobnost rozvod nebo sociální politika státu, která v některých ohledech zvýhodňuje neprovdané matky a páry i z tohoto důvodu dávají přednost nesezdanému soužití (Možný, 2008). Dalším jevem, který z pouhého pohledu na graf není patrný, jsou opakovaná manželství a zakládání nových rodin, které jsou často od prvotní rodiny kvalitativně odlišné (Možný, 2008). Jedná se o jev tak častý, že Giddens a Sutton (2013) v souvislosti s proměnami rodiny hovoří o sériové monogamii.

2 Manželství a rozvodové řízení

2.1 Manželství a jeho právní definice

V následujícím oddílu se pokusím stručně shrnout to, jak na manželství a jednu z variant jeho zániku – rozvod, nahlíží právo. Přestože v dnešní době manželství již není podmínkou vzniku rodiny a stále více dětí se rodí párům nesezdaným (Giddens, & Sutton 2013), zůstává stále nejčastější a všeobecně preferovanou variantou pro zplnění a výchovu dětí (Možný, 2008). Vzhledem k tomu, že dle zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník v platném znění (dále jen občanský zákoník) soud manželství nerozvede, dokud nerozhodne o poměrech nezletilého dítěte, které není plně svéprávné, v době po rozvodu manželů (občanský zákoník, § 755 odst. 3), veškeré rozhodování o svěření dětí do péče je tedy součástí procesu rozvodu. Proto považuji za vhodné uvést alespoň některé definice a náležitosti, které je třeba během rozvodu dodržovat. Na začátku stojí **manželství**, které právní slovník (Hendrych a kol., 2009) definuje jako trvalé společenství muže a ženy založené zákonem stanoveným způsobem (formou církevního nebo občanského sňatku), jehož hlavním účelem je založení rodiny a řádná výchova dětí. Manželství zaniká smrtí jednoho z manželů, prohlášením manžela za mrtvého nebo rozvodem (občanský zákoník, § 71 a § 754). Soužití nesezdaného páru se v právní terminologii označuje jako manželství faktické (Hendrych a kol., 2009).

2.2 Rozvod a řízení o úpravě poměrů dítěte

Pro účely této práce se budu věnovat pouze rozvodu, jako jedné z možných variant zániku manželství. Podle platného znění občanského zákoníku „*manželství může být rozvedeno, je-li soužití manželů hluboce, trvale a nenapravitelně rozvráceno a nelze očekávat jeho obnovení.*“ (§ občanský zákoník, § 755 odst. 1). Manželství nemůže být rozvedeno, pokud je rozvod v rozporu se zájmem nezletilého dítěte manželů nebo v rozporu se zájmem manžela, který se na rozvratu porušením manželských povinností převážně nepodílel a kterému by byla rozvodem způsobena zvláště závažná újma (občanský zákoník, § 755 odst. 2 písm. a) a b)). Manželství také nemůže být rozvedeno dříve, než dojde k rozhodnutí o poměrech dítěte v době po rozvodu manželů, jak bylo zmíněno výše. Řízení o úpravě poměrů dítěte předchází řízení o rozvodu rodičů ve snaze zabránit vleklým sporům o péči o dítě ještě dlouho po té, co bylo manželství rozvedeno (Hrušáková a kol., 2014). Soud by měl rodiče vést k dohodě, které dává přednost před autoritativním rozhodnutím (občanský zákoník, § 906). Soud může rodičům také nařídít účast na mimosoudním smířčím nebo mediačním jednání, na rodinné terapii nebo setkání s odborníkem v oboru pedopsychologie a to na dobu maximálně 3 měsíců (Hrušáková a kol., 2014). Dohodu rodičů soud přijme, není-li očividně v rozporu se zájmem dítěte, v takovém

případě ji může odmítnout a rozhodnout autoritativně (občanský zákoník, § 906 odst. 2). V případě, že oba manželé s rozvodem souhlasí a splňují další podmínky, soud nezjišťuje příčiny rozvratu manželství (občanský zákoník, § 757 odst. 1).

Soud se při rozhodování o svěřeni dítěte do péče obecně řídí Úmluvou o právech dítěte, na základě které má dítě právo na péči obou rodičů a rodiče mají právo na to, aby od nich dítě nebylo proti jejich vůli odděleno (Úmluva o právech dítěte č. 104/1991 Sb., čl. 7 odst. 1 a čl. 9 odst. 1). Dále soud musí dbát Listiny základních práv a svobod, která chrání rodinu, rodičovství a práva obou rodičů. Konkrétní kritéria, na základě kterých soud o svěřeni dítěte do péče rozhodne, jsou vztah dítěte ke každému z rodičů, jeho vztah k sourozencům, popřípadě i k prarodičům. „*Soud bere ohled na osobnost dítěte, zejména na jeho vloh a schopnosti ve vztahu k vývojovým možnostem a životním poměrům rodičů, jakož i na citovou orientaci a zázemí dítěte, na výchovné schopnosti každého z rodičů, na stávající a očekávanou stálost výchovného prostředí, v němž má dítě napříště žít, na citové vazby dítěte k jeho sourozencům, prarodičům, popřípadě dalším příbuzným i nepříbuzným osobám. Soud vezme vždy v úvahu, který z rodičů dosud o dítě řádně pečoval a řádně dbal o jeho citovou, rozumovou a mravní výchovu, jakož i to, u kterého z rodičů má dítě lepší předpoklady zdravého a úspěšného vývoje.*“ (občanský zákoník, § 907 odst. 2). Rozhodnutí soudu by se mělo řídit zásadně nejlepším zájmem dítěte, který je definován v čl. 3 Úmluvy o právech dítěte. Dítě je během řízení zastupováno kolizním opatrovníkem (Hrušáková a kol., 2014).

3 Důsledky rozvodu

3.1 Jak rozvod působí na rodinu?

Každé dítě v souvislosti s rozvodem rodičů projevuje alespoň některé symptomy stresu. Mohou vůči rodičům cítit zlost, mohou být situací zmatené a mohou mít obavy, jak se situace v rodině bude dále vyvíjet. Děti v reakci na rozvod často vyžadují větší pozornost nejen svých rodičů, ale například i vychovatelů ve škole. Projevuje se to například zvýšenou plačtivostí a úzkostností, nebo i různé psychosomatické obtíže jako bolesti hlavy, žaludku, svalů, případně zvýšenou teplotou. U malých dětí se může vyskytnout regrese v podobě cucání palce nebo nočního pomočování (Warshak, 1996).

Dítě často přijde o jednoho z rodičů, musí se vyrovnat s množstvím změn (např. stěhování, změna školy) a v mnohých případech i s přetrvávajícím konfliktem mezi rodiči.

Pro rodiče je někdy těžké vnímat rozvod očima dítěte. Pro ně samotné může rozvod znamenat úlevu po dlouhých hádkách a napětí, ale někdy nemusí chápat, že dítě to může vnímat jinak. Ve většině případů má dítě rádo oba rodiče a nechápe, proč by najednou mělo žít jen s jedním z nich. Warshak (1996) uvádí, že děti si velmi často ještě dlouho po rozvodu přejí, aby se rodiče k sobě vrátili. I když se konflikty rodičů dětí dotýkají, některé děti si přesto po rozvodu přejí, aby to mohlo být zase jako dřív, když byli rodiče ještě spolu.

Amato (1993) uvádí, že jak děti, tak rodiče po rozvodu při měření duševní pohody, dosahují nižších výsledků, v porovnání se členy intaktních rodin. Rozdíly mezi oběma skupinami však nejsou nijak velké, dílem také proto, že situace rodiny po rozvodu závisí na množství dalších faktorů. Rodič, který dostane dítě do péče, si musí zvyknout na roli svobodného rodiče a musí se vyrovnat se ztrátou partnera. Rodiče i děti někdy musí čelit ekonomickým problémům, způsobeným nižším příjmem nové rodiny. Rodiče v období rozvodu mají na děti méně času i energie, protože jsou stále zaměstnáni konfliktem mezi sebou (Vanassche et al., 2013). Snížená kapacita rodičů pečovat v tomto období o dítě může vést k problémům ve studiu, nízké sebeúctě a problémovému chování (Belski; Rollins & Thomas, dle Amato, 1993).

3.2 Dopady absence jednoho z rodičů na vývoj dítěte

Pro optimální vývoj a duševní pohodu dítěte jsou potřeba oba rodiče. Každý z rodičů v životě dítěte hraje jinou, ale žádný méně důležitou roli (Warshak, 1996). Vzhledem k tomu, že drtivá většina dětí je v České republice svěřována do výhradní péče matek, budu se dále věnovat především dopadům absence mužského vzoru na celkové prospívání dětí.

Warshak (1996) zdůrazňuje pozitivní působení otce na mnohé aspekty jeho vývoje, a to už od kojeneckého věku. Ve své knize, kde mimo jiné shrnuje závěry autorů, kteří se významem otce v životě dětí útlého věku zabývali, uvádí, že kojenci, jejichž otcové o ně pravidelně pečovali, vykazovali při pozorování v interakci s cizím výzkumníkem méně strachu a aktivně se zapojovali do hry. Batolata, jejichž otcové se v péči o ně pravidelně střídali s matkami, zvládala lépe, když byla ponechána o samotě cizí osobou. Školní chlapci, jejichž otcové se aktivně podíleli na jejich výchově před nástupem do školy, byli asertivnější a těšili se většímu uznání mezi spolužáky. Vliv otce přetrvává až do dospělosti, kdy například synové, kteří měli v době dospívání dobrý vztah s otcem, měli v dospělosti větší úspěch ve společenských vztazích se ženami. Vztah s otcem je důležitý pro schopnost navazovat vztahy s opačným pohlavím i pro dívky, kdy dívky, které mají dobrý vztah s otcem, současně v dospělosti vykazují vyšší sebedůvěru při jednání s muži.

Nejen dětem, ale i rodičům, kteří po rozvodu o dítě pečují zcela sami, se nedaří tak dobře jako před rozvodem. Duševní nepohoda rodiče může nepřímo působit i na jejich děti. Hetherington et al. (dle Amato, 1993) během prvního roku po rozvodu našli u matek vyšší míru vzteku, úzkosti, deprese a pochyb o sobě, než u matek v manželství. Tyto matky také byly vůči dětem méně vřelé, méně s nimi komunikovaly, více je trestaly a měly více problémů udržet disciplínu.

Vlivem rozvodu také dojde ke snížení životní úrovně rodiny, což vede k omezení možnosti rodiče zajistit dítěti potřebné zázemí, vybavení a vzdělání. Rodina se v některých případech musí přestěhovat do lokality s nižším nájmem, ale naopak vyšší kriminalitou, což může mít nepřímo za následek budoucí konflikty dítěte se zákonem (McLanahan, & Booth, dle Amato 1993). Děti z takto handicapovaných rodin jsou více ohroženy předčasným odchodem ze školy, ve snaze dříve rodinu finančně podporovat (Weiss, dle Amato, 1993).

Otcové, kterým je často přiznáno pouze právo na občasné víkendové návštěvy, zažívají pocit smutku, ztráty a nespravedlnosti. Musí si zvyknout na svou novou roli pouhého návštěvníka v rodině (Smyth, 2009) a přicházejí tak o možnost udržet si s dítětem pouto, k jehož vytvoření je třeba sdílení každodenních aktivit (Kelly, 2006).

V porovnání s matkami, které dostaly děti do péče, se otcové rozvodu přizpůsobují obecně hůře (Ksopowa, dle Kruk, 2010). Kruk (2010) dále uvádí, že v důsledku rozvodu mohou otcové trpět jak zdravotními, tak psychickými problémy, například nespavostí nebo ztrátou energie.

4 Formy porozvodového uspořádání

4.1 Formy porozvodového uspořádání v České republice

V České republice jsou možné tři formy uspořádání poměrů nezletilých dětí po rozvodu rodičů: výlučná péče, střídavá péče a společná péče. Dítě může být svěřeno i do péče jiné osoby, například prarodiče (občanský zákoník, § 907 odst. 1).

4.1.1 Výlučná péče

Nejvíce používanou variantou je výlučná péče, kdy je dítě svěřeno do péče jednoho z rodičů, se kterým žije ve společné domácnosti a který rozhoduje o běžných denních záležitostech. Druhý rodič však nepozbývá své rodičovské odpovědnosti a má i nadále právo na styk s dítětem na informace o jeho životě, v případě, že soud nestanoví jinak (Hrušáková a kol., 2014).

4.1.2 Střídavá péče

Druhou, zatím však stále málo praktikovanou variantou je střídavá péče, která je v českém právním řádu zakotvena od roku 1998 (č. 91/1998 Sb.) v rámci novely tehdejšího zákona o rodině z roku 1963 (č. 94/1963 Sb.). Střídavá péče spočívá v tom, že dítě pobývá střídavě u obou rodičů. Interval střídání není zákonem stanoven a nemusí být ani rovnoměrný (Hrušáková a kol., 2014).

Zajímavou obdobou střídavé péče je neformální varianta, kdy děti setrvávají v jedné domácnosti a rodiče se u nich v daném časovém intervalu střídají. Tento systém skýtá výhody převážně pro děti, které jsou ušetřeny života ve dvou domácnostech a nutnosti mezi rodiči přejíždět. Může být vhodný pro rodiny s mnoha dětmi, kde je finančně výhodnější zařídit pouze jednu velkou domácnost pro děti a dvě malé domácnosti pro každého z rodičů. Na druhou stranu takové uspořádání klade vyšší nároky na rodiče, kterým přejíždění z domácnosti do domácnosti značně komplikuje, ne-li znemožňuje život s novým partnerem a případné založení nové rodiny.

4.1.3 Společná péče

Třetí variantou, která se používá jen velmi zřídka, je společná péče, která se v českém právním řádu v určitém pojetí vyskytuje již od roku 1950. V praxi společná péče znamená, že není konkrétní rozhodnutí o svěřeni do péče jednoho z rodičů a že poměry dítěte v době po rozvodu nebudou upraveny (Hrušáková a kol., 2014). Hrušáková a kol. (2014) v komentáři k novému občanskému zákoníku uvádějí, že soud může takto rozhodnout například v situaci, kdy je dítě téměř zletilé a nežije s rodiči v jedné domácnosti nebo jsou-li rodiče na všem dohodnuti a žijí i

nadále v jednom domě či bytě. Stejně jako v případě střídavé péče, soud o společné péči nemůže rozhodnout autoritativně, může jen přijmout, nebo nepřijmout dohodu rodičů.

4.2 Formy porozvodového uspořádání v kontextu zahraniční literatury

V anglicky psaných odborných článcích se můžeme setkat s několika dalšími termíny, co se porozvodových uspořádání týče. Stejně jako u nás, zahraniční autoři rozlišují mezi výlučnou péčí (*sole custody*), střídavou péčí (*shared/joint custody*) a společnou péčí (*joint custody*). Překlad pojmu *joint custody* jako společná péče je uveden v komentáři k novému občanskému zákoníku (Hrušáková a kol., 2014), ale někteří autoři používají tento pojem i v souvislosti s péčí střídavou (např. Vanassche, Sodermans, Matthijs & Swicegood, 2013; Viry, 2014).

Zahraníční autoři dále rozlišují mezi *shared/joint physical custody* a *shared/joint legal custody*. *Shared/joint physical custody* odpovídá definici naší střídavé péče. *Shared/joint legal custody* znamená, že oba rodiče se i nadále podílejí na rozhodování v otázkách vzdělání, zdraví nebo náboženském směřování dítěte (Gunnøe, & Braver, 2001). Nielsen (2013a) v souvislosti se střídavou péčí používá také pojem *shared parenting* nebo *dual residence*.

Další rozlišení může být na základě intervalů střídání u rodičů, v takovém případě např. Cancyan, Meyer, Brown a Cook (2014) rozlišují mezi *equal* nebo *unequal shared custody* podle toho, jestli dítě tráví s každým z rodičů přesně polovinu času nebo jsou intervaly střídání různé (např. 30% u jednoho a 70% u druhého rodiče). Autoři dále popisují pojem *split custody*, kterým definují situaci, kdy v rodinách, kde je více dětí, jedno dítě žije s jedním rodičem a druhé s druhým.

5 Střídavá péče jako forma porozvodového uspořádání

5.1 Definice střídavé péče a její zakotvení v českém právním řádu

Střídavá péče patří mezi produkty moderní doby, kdy je s narůstajícím individualismem kladen stále větší důraz na participaci obou rodičů na výchově dítěte i po rozvodu. Jde o pokračování vývojového trendu od svěřování dětí do výhradní péče otce (do začátku 19. století), přes stále panující, postupně však slábnoucí dominanci matek (Warshak, 2015). Počty dětí svěřovaných do střídavé péče narůstají, částečně i díky podpoře zákonodárců, kteří v mnoha zemích určili střídavou péči jako preferovanou variantu porozvodového uspořádání (Davies, 2015).

Podle Hrušákové a kol. (2014) střídavou péčí se zákonodárci odklání od judikatury, která zdůrazňovala důležitost stability a neměnnosti prostředí, ve kterém dítě vyrůstá, a tak upřednostňuje právo dítěte na přítomnost obou rodičů v jeho životě (na základě Úmluvy o právech dítěte).

Soud může dítě svěřit do střídavé péče, pokud mají oba rodiče zájem o svěření dítěte do péče a jsou schopni se o něj postarat a budou-li tak lépe zajištěny jeho potřeby. Rodiče se na střídavé péči musí dohodnout, nemůže být uložena proti jejich vůli. Je-li dítě schopno vytvořit si svůj názor, mělo by mít možnost se ke svému svěření do péče vyjádřit. Interval střídání u každého z rodičů není v zákoně upraven. Některé zahraniční články o střídavé péči hovoří v případě, že dítě u jednoho z rodičů tráví mezi 35% a 50% času (např. Nielsen, 2014; Warshak, 2015), jiné mezi 33% až 66% (např. Melli dle Vanassche et al., 2013) a některé o střídavé péči hovoří i v případě, že dítě netráví u jednoho z rodičů celých 100% času

V českém právním řádu se střídavá péče jako forma porozvodového uspořádání poprvé objevila v roce 1998 v rámci novely zákona o rodině z roku 1963. V určitých podobách se však střídavá péče praktikovala již dříve (Zákon o rodině, č. 94/1963).

Přestože střídavá péče v právním řádu České republiky je explicitně zakotvena již 18 let, není ve srovnání s výlučnou péčí ukládána příliš často. V roce 2013 bylo do střídavé nebo do společné péče svěřeno pouze 6% dětí, zatímco do výhradní péče matky 85,7% dětí. Do výhradní péče otce bylo svěřeno 6,2% dětí a zbylá 2% dětí byla svěřena do péče jiným blízkým osobám (Statistický přehled soudních agend, 2013).

5.2 Otázka vhodnosti uložení střídavé péče

Co se týče hodnocení střídavé péče na základě empirických výzkumů, její působení na psychickou pohodu dětí se ukazuje jako lehce prospěšnější oproti péči výlučné (Bauserman, 2002; Breivik, & Olweus, 2006; Spruijt, & Duindam, 2009). Existují sice studie, které docházejí k závěru, že střídavá péče je v porovnání s péčí výhradní prospěšná méně, není jich ale mnoho

a ty které jsou, mají například podle Warshaka (2015) určité metodologické nedostatky. Buď se skládají z nedostatečně velkých vzorků, nebo se jejich vzorky skládají ze specifických populací, jako například nikdy nesezdané páry nebo páry s výskytem domácího násilí.

Výše zmiňovaná zákonná kritéria poskytují soudu základ pro rozhodnutí o uložení střídavé péče. Zatímco některá kritéria hovoří jasně, tolikrát skloňovaný nejlepší zájem dítěte by měl soud posuzovat s přihlédnutím k názoru odborníků z oblasti psychologie, sociální práce nebo pedagogiky. Úskalí soudních sporů tkví však často ve složitosti a komplexnosti problému a v nejednotnosti v názorech odborníků.

Neshodují se bohužel ani výsledky empirických výzkumů, takže další doporučení o vhodnosti či nevhodnosti uložení střídavé péče jsou zatím jen velice obecná. Při rozhodování o ideálním porozvodovém uspořádání konkrétního dítěte by mohla soudcům i dalším odborníkům pomoci lepší orientace v dílčích faktorech, které na spokojenost rodiny po rozvodu působí. Některým faktorům se budu podrobněji věnovat v kapitole číslo 8.

Střídavá péče je obecně doporučována v rodinách, kde mezi rodiči nepanuje vyostřený konflikt a děti mají s oběma rodiči přiměřeně dobré vztahy (Vanassche et al, 2013). Nielsen (2013a) varuje před střídavou péčí u dětí, které jsou mladší čtyř let.

Střídavá péče nepřichází v úvahu, bylo-li by ohroženo zdraví, bezpečí a duševní pohoda dětí nebo rodičů. Příkladem takových okolností je přítomnost násilí, fyzického, sexuálního nebo duševního zneužívání, závažné zanedbávání nebo jinak výrazně omezená schopnost o dítě pečovat, například vlivem užívání návykových látek nebo závažné psychické nemoci (Warshak, 2015).

Nálezy výzkumů zabývající se, mezi jinými, vlivem konfliktu, kvalitou vztahu a věkem dítěte však ukazují, že ani tato doporučení neplatí bez výjimky. Detailněji v kapitole věnované faktorům, působícím na průběh střídavé péče.

5.3 Charakteristiky rodin, kde jsou děti svěřovány do střídavé péče

Rodiny, kterým bývá ukládána střídavá péče, mají určité specifické charakteristiky. Nielsen (2013a) shrnuje nálezy dalších autorů a uvádí, že rodiče se vyznačují vyšším příjmem, flexibilní pracovní dobou a vyšším vzděláním. Rodiče s převážně vyšším vzděláním našli ve vzorku svého výzkumu i autoři Vanassche et al. (2013). Nielsen (2013b) ve svém shrnutí množství studií na téma problematiky střídavé péče zmiňuje, uvádí, že rodiny, kde rodiče mají vysoké vzdělání, byli sezdáni, nepotýkají se s chudobou a neexistuje tam historie domácího násilí, mají tendenci být ve střídavé péči stabilnější. V předchozí části své přehledové studie Nielsen

(2013a) však nachází i další studie, které ve svých vzorcích našly naopak rodiče s průměrným příjmem a průměrným až nižším vzděláním.

6 Výhody a nevýhody střídavé péče ve srovnání s ostatními porozvodovými uspořádáními

Střídavá péče se stává preferovanou variantou porozvodového uspořádání a v některých zemích je dokonce ukládána i bez souhlasu obou rodičů (například Belgie nebo Švédsko). Důležitost přítomnosti obou rodičů a jejich podílu na jeho výchově je jedním z mála faktů, na kterém panuje všeobecná shoda. Oba rodiče jsou dítěti zdrojem duševní podpory, informací a praktické pomoci. Slouží jako vzory pro osvojení sociálních schopností, úspěšné kooperace a jednání s druhými.

6.1 Výhody a nevýhody střídavé péče pro děti

Hlavním argumentem příznivců střídavé péče je, že ve střídavé péči není dítě ochuzeno o přítomnost druhého rodiče, nejčastěji otce (Warshak, 1996). Společně s druhým rodičem může dítě zůstat v kontaktu také s prarodiči a zbytkem širší rodiny a přátel.

Děti ve střídavé péči jsou na tom oproti dětem ve výlučné péči lépe v oblasti přizpůsobení se nastalé situaci (emocionálně i behaviorálně), kvality vztahů v rodině a v oblasti sebevědomí (Bender, 1994; Gunnoe, & Braver, 2001). Mají lepší vztahy s oběma rodiči a také lepší celkové fyzické zdraví (Nielsen, 2014).

Carlsund, Eriksson, Löfstedt, & Sellström (2012) uvádějí, že adolescenti ve střídavé péči mají v porovnání s dětmi vychovávanými jen jedním rodičem, menší pravděpodobnost vzniku zdraví ohrožujících návyků, jako je kouření, nadměrná konzumace alkoholu nebo předčasný začátek sexuálního života.

Zajímavé jsou výsledky Wisconsinské studie, kterou provedli v roce 2008 Melli a Brown. Autoři uvádějí, že 60% matek v rodinách se střídavou péčí považuje otce svých dětí za velmi angažované v jejich životě (13% z nich dokonce vyjadřovalo přání, aby se otcům do výchovy zapojovali méně). Názor matek podporuje i nález autorů, že téměř 90% otců dětí ve střídavé péči navštěvovalo školní akce dětí. Děti byly také o 30% méně často svěřovány na hlídání cizím osobám.

Odpůrci střídavé péče se obávají především konfliktů a schválností, ke kterým někdy dochází při koordinaci střídání dětí mezi rodiči. Mezi rozvedenými rodiči přirozeně panují neshody a to i například ohledně otázek výchovy a režimu, který má dítě podle jejich názoru mít. Rodičům často bývá za těžko od svých osobních sporů upustit a řešit konkrétní situaci (Frankel dle Vanassche et al., 2013) a děti ve střídavé péči jsou častěji pokračujícímu konfliktu vystaveny (Warshak, 2015).

Dalším problémovým aspektem je nutnost dítěte přemísťovat se mezi bydlišti rodičů a tím vznikající pocit nestability (Bauserman, 2002; Spruijt, & Duindam, 2009). Přestože jedním z kritérií přijetí dohody rodičů o střídavé péči je i zachování možnosti dítěte navštěvovat stejnou školu, udržet si kontakty s kamarády a dále pěstovat své zájmy s koníčky, přejíždění z jedné domácnosti do druhé může být pro dítě stresující nebo minimálně obtěžující. Někteří odborníci v situaci rozvodu rodičů zdůrazňují potřebu známého a stabilního prostředí, které dítěti poskytuje pevný bod v jeho do jisté míry často nepřehledné situaci.

Nutnost přejíždět mezi bydlišti rodičů také dětem znesnadňuje udržet si přátelské kontakty s kamarády a spolužáky. Nestabilita prostředí může mít vliv i na budoucí schopnost dětí navazovat kontakty s vrstevníky. Tento efekt se projevuje více u chlapců než u dívek (Cavanagh, & Huston, 2008).

6.2 Výhody a nevýhody střídavé péče pro rodiče

Střídavá péče přináší výhody nejen dětem, ale i rodičům. Oba rodiče mají možnost i nadále setrvat v životě dítěte, bez ohledu na genderové rozdíly mezi nimi. Rodiče se mohou podílet na jeho výchově a mít přehled o jeho potřebách a zájmech. Svěření dítěte do péče obou rodičů je tzv. „win-win“ řešení, kde ani jeden neprohrává (Warshak, 2015). Rodiče mohou být s dítětem v kontaktu i během každodenních situací, nejen při občasných návštěvách, kde často panuje rozdílný režim. Zvláště matky nejsou s tak velkou pravděpodobností ohroženy ekonomickými problémy (Vanassche et al., 2013), mohou se věnovat jak práci, tak i svým koníčkům. Matky mají také větší šanci na nalezení dalšího partnera a případně na založení nové rodiny (Warshak, 1996; Gunnoe, & Braver, 2001).

Přestože primárně jde o nejlepší zájem dítěte, psychická pohoda rodičů má na hladký průběh střídavé péče výrazný vliv (Amato, 1993).

Pro rodiče je střídavá péče v některých ohledech také náročná. Střídání si dítěte vyžaduje komplikovanou organizaci a dodržování určitého řádu. Psychicky je pro rodiče náročná především efektivní a klidná komunikace s bývalým partnerem, zvláště v době krátce po rozvodu. Rodiče jsou také do jisté míry omezeni nutností bydlet blízko sebe, aby děti nemusely daleko cestovat (Warshak, 2015). Minimálně dočasně se mohou zvýšit i finanční nároky obou domácností, když je třeba, zvláště u mladších dětí, pořídit některé věci dvakrát.

Warshak (2015) upozorňuje, že střídavá péče dává jistou výhodu otcům, kteří se do doby před rozvodem na výchově dítěte příliš nepodíleli a nemají velký zájem podílet se na ni ani nadále, ale svého práva využívají jako prostředku k vyjednávání.

6.3 Výhody a nevýhody střídavé péče z pohledu dětí

Přestože výzkumů na téma porozvodových uspořádání přibývá stejně jako případů ukládání střídavé péče, jejich autoři se zatím vyhýbají dotazovat se přímo dětí, které ve střídavé péči žijí. Výjimkou je několik studií z Austrálie (např. Lodge, & Alexander; Cashmore, & Parkinson), z Velké Británie (např. Smart), z Norska (např. Haugen), ze Švédska (např. Singer) a ze Spojených států amerických (např. Fabricius; Buchanan, & Maccoby), jejichž výsledky shrnuje Nielsen (2013b).

Obecně vzato, děti střídavou péčí hodnotí jako přínosnou a to především proto, že mají možnost zachovat si kontakt s oběma rodiči a nejsou nuceny mezi nimi volit. Některé si pochvalovaly i možnost, na chvíli si od každého z rodičů odpočinout.

Nejčastější stížností dětí byla nutnost se fyzicky i emocionálně přemisťovat mezi bydlišti rodičů a přizpůsobovat se odlišným pravidlům a rolím, které v každé domácnosti zastávaly. Některé děti by preferovaly žít jen v jedné domácnosti, ale nechtěly si mezi rodiči vybírat, protože je měly stejně rády, a také proto, že nechtěly zranit jejich city. Starší děti, které mají náročnější program a sociální život, vnímaly omezení spojená s přemisťováním z jedné domácnosti do druhé podle určitého rozvrhu více, než mladší děti. Pokud děti dávaly přednost jednomu z rodičů, bylo to proto, že druhého rodiče shledávaly nudným, nelíbilo se jim v jeho domácnosti nebo měly neshody s novým partnerem rodiče, případně s nevlastními sourozenci.

Zvláště starší děti si přály, aby měly větší slovo při rozhodování o době, kterou budou u každého rodiče trávit.

Pro děti je prospěšný i samotný pocit, že o jejich názor v těchto otázkách je zájem a že mají možnost svou situaci do jisté míry ovlivnit (Warshak, 2015). S názorem dítěte je však nutno zacházet s velkou opatrností. Dítě může být ještě nedostatečně vyspělé, aby docenilo následky svého rozhodnutí. Nebezpečná je také tendence dětí rozhodovat v reakci na nedávné události a někdy také podle toho, který rodič mu co slíbí nebo ze kterého má větší strach. Je velice důležité správně posoudit schopnost dítěte se rozhodnout zodpovědně, aniž by svého rozhodnutí muselo později litovat (Warshak, 2003).

7 Přístup ke střídavé péči v zahraničí

V České republice se střídavá péče praktikuje stále poměrně krátce a zdaleka ne tak často jako v jiných státech. Zatím zde chybí i rozsáhlejší empirické výzkumy. Mezi státy, kde mají se střídavou péčí bohatší zkušenosti, patří například sousední Německo, dále Belgie a Švédsko. Mimo Evropu se střídavá péče běžně praktikuje například ve Spojených státech amerických nebo v Austrálii. Vzhledem k tomu, že v těchto zemích už na téma porozvodové péče proběhlo několik rozsáhlejších výzkumů s velkým počtem respondentů, mohou být pro české prostředí inspirací.

V následující části se budu podrobněji věnovat situaci v zemích, které jsou v souvislosti s problematikou střídavé péče určitým způsobem specifické. Zaměřím se především na odlišnosti zahraniční praxe v porovnání s českou.

7.1 Belgie

Belgie patří mezi země, kde je střídavá péče v případě rozvodu rodičů výchozí formou porozvodového uspořádání a může být soudem nařízena bez předchozí dohody obou rodičů. Co se týče intervalu střídání u rodičů, belgické soudy mají tendenci poměrně striktně dodržovat hranici 50% času u jednoho a 50% času u druhého rodiče. Tento systém zde funguje od roku 2006 (střídavá péče pouze jako možnost funguje už od roku 1995). Na základě údajů z roku 2013 je střídavá péče v Belgii ukládána ve více než 30% případů.

Pro účely výzkumu jsou belgické vzorky cenné, protože se v nich mohou vyskytovat i respondenti z rodin, kde střídavé péče nebylo dosaženo dohodou mezi rodiči, ale která byla nařízena soudem. (Vanassche et al., 2013). Vanassche et al. (2013) ve svém výzkumu zaznamenali, že míra konfliktu párů, kde probíhá střídavá péče a těch kde jsou děti svěřeny do péče výlučné, je poměrně vyrovnaná. Tuto skutečnost připisují právě změně belgické legislativy, která má za následek, že střídavá péče probíhá i v méně spolupracujících rodinách.

7.2 Německo

Německo je v souvislosti s problematikou rozvodů specifické propracovaným systémem rozhodování opatrovnických sporů známým pod názvem Cochemský model, podle okresu, kde byl původně užíván. V současné době se používá v několika spolkových zemích Německa, za účelem zajistit především nejlepší zájem dítěte. Cochemský model spočívá v efektivní spolupráci odborníků z několika oborů (sociální práce, psychologie, právo), jejichž úkolem je vést společně rodiče k přijatelné dohodě o péči o děti po rozvodu. Rodiče postupují v jasných krocích, ohraničených konkrétními lhůtami. Pokud se názory rodičů ohledně péče o dítě různí,

jsou odesláni na státem hrazenou mediaci, kde mají tři měsíce na to, vytvořit dohodu, která by vyhovovala oběma stranám. Soudní znalec v oboru psychologie v tomto systému nevytváří posudek, ale terapeuticky pracuje s rodinou, stále s cílem dovést rodiče k dohodě. Sociální pracovníci pracují přímo v rodině, kde pomáhají rodičům zprostředkovat perspektivu, kterou k rozvodu může zaujímat dítě. Advokáti jsou v Cochemském modelu placeni paušálem a nemají tedy žádnou motivaci soudní spor zbytečně prodlužovat. Soud také nepátrá po příčině či viníkovi rozpadu manželství (Nováková, & Mertin, 2015; Jürgen, 2010).

V České republice o zavedení prvků Cochemského modelu usiluje spolek Cochem.cz, z.s.

7.3 Švédsko

Švédsko patří mezi země, kde je střídavá péče vnímána jako téměř jediná možnost porozvodového uspořádání a stejně jako v Belgii, může být uložena i na základě autoritativního rozhodnutí soudu (Fransson, Sarkadi, Hjern, & Bergström, 2016). Soud může ve výjimečných případech svěřit děti do výhradní péče jednoho z rodičů, vyžadují-li to okolnosti nebo jsou-li oba rodiče výrazně proti péči střídavé (Singer, 2008). Za posledních dvacet let se zde počet dětí svěřených do střídavé péče zvýšil na 30% (Carlsund et al., 2012). Fransson et al. (2016) se zabývali otázkou, jak střídavou péči vnímají švédští rodiče dětí ve věku 0-4 let, a jak k tomuto rozhodnutí dospívají. Zjistili, že jak matky, tak otcové považují střídavou péči za automatickou variantu, která nejlépe odpovídá nejlepšímu zájmu jejich dítěte. Většina rodičů byla se střídavou péčí spokojena, dokonce i ti, kteří s ní zprvu nesouhlasili. Zvláště matky oceňovaly intenzivní vztah otce s dítětem, mnohdy dokonce kvalitnější než před rozvodem. Problémy se vyskytovaly v rodinách, kde byly už před rozvodem nevyrovnané mužské a ženské role, nebo tam, kde byly okolnosti rozvodu dramatictější (např. nevěra, násilí). Někteří rodiče uvedli, že se střídavou péčí nejsou spokojeni a že si ani nejsou jisti, zda jejich dítěti prospívá, mají ale pocit, že nedisponují žádnými pádnými argumenty pro vyžadování jiné formy péče. Ze strany matek zazníval i názor, že soudy se při rozhodování o opatrovnictví více soustředí na genderovou rovnost, než na nejlepší zájem dítěte.

7.4 Spojené státy americké

Spojené státy americké jsou specifické vysokou mobilitou občanů mezi jednotlivými státy a na velké vzdálenosti a současně s vysokou měrou rozvodovosti (Kelly, & Lamb, 2003). Soudy zde musí řešit velké množství soudních sporů, kdy se jeden z rodičů chce z různých důvodů i s dítětem přestěhovat, což druhému rodiči může snadno zkomplikovat další kontakt s ním. Vzhledem k závažnosti takového kroku, musí rodič, který se chce přestěhovat, zažádat soud o

povolení. Druhý z rodičů s návrhem většinou nesouhlasí. Rodiče se chtějí s dětmi stěhovat především za lepší práci, novými vztahy nebo kvůli podpoře dalších rodinných příslušníků. Mezi důvody ke stěhování může však patřit i snaha zamezit kontaktu dítěte s bývalým partnerem. Posoudit, je-li stěhování v nejlepším zájmu dítěte, náleží soudcům, což klade velký tlak na jejich znalost protektivních a ohrožujících faktorů, které do situace vstupují (Austin, Bow, Knoll, & Ellens, 2016).

Mezi relevantní faktory patří například dosavadní angažovanost „nestěhujícího se“ rodiče v životě dítěte, věk a vývojový stupeň dítěte, předpokládané dopady stěhování na jeho vývoj, možnost uchování kontaktu s oběma rodiči s přihlédnutím ke vzdálenosti nového bydliště, důvody stěhování a také do jaké míry stěhování zvýší životní úroveň dítěte (Austin et al., 2016).

7.5 Austrálie

V Austrálii došlo v posledních letech k několika legislativním úpravám, které mají za následek zvýšení počtu dětí svěřovaných do střídavé péče. Střídavá péče může být nařízena soudně a to i v případech rodin s vysokou měrou konfliktu mezi rodiči. Preferovaný interval střídání je 50% u jednoho rodiče a 50% u druhého. Soudci, mediační pracovníci a rodinní poradci se snaží rodiče ke střídavé péči vést s tím, že se nejedná pouze o ústupek nebo kompromis ve sporu o péči o děti, ale o vyrovnané zapojení obou rodičů do výchovy dítěte. K roku 2008 bylo do střídavé péče svěřeno přibližně 17% dětí, jejichž rodiče se rozvedli (Smyth, 2009.).

8 Faktory ovlivňující průběh střídavé péče

Rozporuplnost a nejednoznačnost názorů odborníků v oblasti dětské psychologie, ale i v rámci výsledků empirických výzkumů značí, že na otázku vhodnosti či nevhodnosti střídavé péče pro dítě nelze jednoznačně odpovědět. Rodiny mají mnoho podob a do jejich situace vstupuje řada faktorů, na kterých záleží při výběru vhodného uspořádání poměrů dětí po rozvodu i při realizaci daného uspořádání. Otázkou tedy není, zda střídavou péčí ano či ne, ale spíše za jakých okolností je vhodná, na co je třeba dávat pozor a případně, jak rodině pomoci v její úspěšné realizaci. Z množství faktorů zde některé uvádím podrobněji.

8.1 Výrazný a přetrvávající konflikt mezi rodiči

Konflikt je přirozenou součástí mezilidských vztahů a v případě rozvádějících se párů je alespoň po určitou dobu s častějším výskytem hádek a nedorozumění třeba počítat (Nielsen, 2013a). Přestože někteří autoři nevidí přetrvávající konflikt jako překážku a vnímají střídavou péči jako nejvhodnější variantu i v takovém případě (např. Bender, 1994; Fabricus, & Luecken, 2007), množství dalších jejich názor nesdílí. Kelly uvádí, že přetrvávající konflikt může negativně vstoupit do procesu jeho socializace a způsobí, že rodiče dítěti nevěnují takovou pozornost jako dříve (Vanassche et al., 2013). Emoční nestabilita a pocit dítěte, že se o něj rodiče už nebudou starat, může snížit schopnost dítěte vypořádat se se stresovými situacemi v rodině i mimo ni (Bauserman, 2002). Střídavá péče je tedy považována za vhodnou, pouze v případech, kde je míra konfliktu mezi rodiči nízká (Singer, 2008; Spruijt, & Duindam, 2009), v takovém případě je střídavá péče prospěšná a může přispět například ke zmírnění problémového chování, které se u dětí může vlivem psychické zátěže z rozvodu rodičů vyskytnout (Amato, & Rezac dle Vanassche et al., 2013). Fehlberg, Smyth, Maclean, & Roberts (2011) uvádějí, že střídavá péče je rizikovější než jiná uspořádání zvláště v případech, kdy je konflikt mezi rodiči intenzivní a otevřený. Vanassche et al., (2013) na základě výzkumu provedeném na velkém vzorku belgických adolescentů uvádějí, že v situaci vysoké úrovně konfliktu dosahovaly děti ve střídavé péči nižších skóre při měření duševní pohody, než děti ve výlučné péči matky.

Nielsen (2013a) upozorňuje, že pojmu konflikt se užívá od častých neshod v otázkách výchovy dítěte, problémech v komunikaci, slovním útoku, přes výhrůžky až po život ohrožující fyzické násilí. Pro účely opatrovnických procesů zatím neexistuje žádná jednotná definice, co vlastně „vysoká míra konfliktu“ znamená. Pokud by rodiny vhodné pro střídavou péči měly být charakterizovány kooperací, mírným až nulovým konfliktem a přátelským přístupem, počet

dětí, které by bylo možné svěřit do střídavé péče, by byl velice nízký. Navíc vyšší míra konfliktu je pro právě se rozvádějící se páry přirozená a konfliktů s velkou pravděpodobností časem ubyde. Rodiny se střídavou péčí mají sice asi o 20% více konfliktů v porovnání s rodinami s výlučnou péčí, na druhou stranu konflikty se často týkají otázek výchovy dětí, které rodiče mající děti ve výlučné péči řešit nemusí. Nielsen (2013a) na základě závěrů dalších autorů (Sandler; Miles; Cookston, & Braver; Kruk) shrnuje, že konflikt by neměl být používán jako argument pro omezení kontaktu rodiče s dítětem, s výjimkou případů domácího násilí nebo zneužívání.

Jedním z prostředků zmírnění dopadů konfliktu mezi rodiči na děti může být maximální omezení kontaktu rodičů, kdy například i předávání dětí probíhá pouze ve škole, aby se rodiče nemuseli ani potkat. Anglicky psané články v této souvislosti užívají pojmu *parallel parenting* (Fehlberg et al., 2011, Nielsen, 2013a).

Haugen (2010) upozorňuje, že děti ve snaze rodiče potěšit a vyhnout se dalším konfliktům, mohou ve střídavé péči setrvávat bez protestů, aniž by se k problému nějak vyjadřovaly.

8.2 Vztah dítěte s rodiči

Jedním z hlavních důvodů prosazování střídavé péče po rozvodu je snaha umožnit dítěti, udržet si dobrý vztah s oběma rodiči (Warshak, 1996). dobré vztahy s rodiči mohou fungovat jako protektivní faktor, který může zmírňovat negativní dopady rozvodu na dětskou psychiku (Nielsen, 2013b).

Spruit, & Duindam (2009) ve své studii uvádějí, že vztah mezi dětmi a rodiči byl v případě střídavé péče silnější než v rodinách s výlučnou péčí. Nielsen (2013a) dospěla k podobným výsledkům a zdůrazňuje vyšší kvalitu a dlouhodobost vztahu dítěte s otcem. Vanassche et al. (2013) upozorňují, že svěřením dítěte do střídavé péče předpokládá dobrý vztah dítěte s rodičem ještě v době před rozvodem. Autoři uvádějí, že nucený kontakt s rodičem, se kterým dítě nemá dobrý vztah, může působit naopak v neprospěch dítěte. V souladu s autory Vanassche a kol. (2013), Sandler, Wheeler, & Braver (2013) našli častý výskyt duševních problémů u dítěte, tím častěji, čím více času trávil s rodičem, se kterým nemá dobrý vztah.

Pro vytvoření dobrého vztahu s rodiči se podle Vanassche et al. (2013) významnější skutečnost, že děti s rodiči alespoň po určitou dobu žijí, než délka společně tráveného času.

8.3 Změny ve struktuře rodiny

Rozvod mimo jiné pro dítě znamená změnu rodinné struktury, tak jak na ni bylo před tím zvyklé. Místo se dvěma rodiči nadále bydlí jen s jedním a do domácnosti mohou přibývat další

členové v podobě nových partnerů rodičů nebo nevlastních sourozenců. V otázce působení změny struktury rodiny panují mezi odborníky rozdílné názory a liší se i výsledky u empirických výzkumů.

Přítomnost nevlastního rodiče v domácnosti může být pro dítě prospěšná v podobě dalšího výchovného vzoru a také může přispět k lepší finanční situaci rodiny (Sweeney, 2010). Jiné výzkumy však neshledávají, že by se dětem, které vyrůstají s nevlastním rodičem, vedlo významně lépe, než těm, které žijí v domácnosti s novým partnerem matky nebo otce (Coleman, Ganong, & Fine, 2000). Příčinou může být, že pozitivní efekt nevlastních rodičů převáží stres, který s sebou přivykání si na novou rodinnou strukturu přináší, zvláště pokud do rodiny přibude i nevlastní sourozenec (Ganong, & Coleman dle Vanassche et al., 2013). Vanassche et al. (2013) uvádějí, že nového partnera rodiče snášejí hůře dívky než chlapci. V českém prostředí se problematikou takzvaných rekonstruovaných rodin zabývala například Matoušková (2015) ve své diplomové práci.

8.4 Pohlaví dítěte

Dlouhou dobu se předpokládalo, že rozvod rodičů přináší závažnější důsledky především chlapcům, protože se nové situaci přizpůsobují obtížněji než dívky. Warshak (1996) na základě svého výzkumu nabízí jiné vysvětlení. Chlapce podle něj rozvod postihuje závažněji proto, že drtivá většina z nich byla svěřována do výhradní péče matek. Chlapci ve výhradní péči matky jsou častěji nešťastní, mají sklon k depresi, stahují se do sebe, mají více konfliktů s rodiči, učiteli i s vrstevníky, mají více problémů a horší prospěch ve škole, častěji se dostávají do konfliktu se zákonem a mají více nejistoty ohledně své sexuální role. U chlapců ve výhradní péči otců k tolika problémům nedocházelo. Na druhou stranu dívky ve výhradní péči otců vykazovaly více problémů než dívky v péči matek. Tyto nálezy vedou k teorii, že dětem se daří lépe v péči rodiče stejného pohlaví. Na základě Warshakova (1996) výzkumu se děti vychovávané rodičem stejného pohlaví v porovnání s dětmi, které má v péči rodič opačného pohlaví jeví zralejší, samostatnější a společenštější, jsou také méně úzkostné a mají více sebeúcty. Warshakovy nálezy podporují i další práce, například King (2006) nalézá kvalitnější vztahy mezi rodičem a dítětem stejného pohlaví, než mezi dvojicemi pohlaví opačného. Videon (2002) dochází ke stejným závěrům a dodává, že vztah mezi rodičem a dítětem stejného pohlaví má pro dítě větší význam než vztah s druhým rodičem a že odloučení od rodiče stejného pohlaví, se kterým má dítě dobrý vztah, může mít za následek vyšší riziko delikventního chování dítěte.

Vanassche et al. (2013) však upozorňují, že vnucený kontakt s rodičem, se kterým dítě nemá dobrý vztah, může převážit všechna pozitiva, která dítěti ze vztahu s oběma rodiči plynou, včetně tedy specifické interakce, ke které dochází s rodičem stejného pohlaví. Sám Warshak (1996) varuje před šablonovitým uplatňováním nálezů jeho výzkumu a upozorňuje, že se jedná pouze o průměrné výsledky a že není vyloučeno, že dětem se s rodičem opačného pohlaví bude vést dobře.

Warshakovy poznatky se společně s přesvědčením mnohých odborníků, že pro dítě je ve většině případů nejvhodnější vyrůstat s oběma rodiči, přidávají k argumentům pro střídavou péči jako vhodné varianty péče o děti po rozvodu rodičů.

Genderové rozdíly v souvislosti se střídavou péčí byly nalezeny také v dopadech konfliktu rodičů na děti. Vanassche et al. (2013) našli negativní vztah mezi konfliktem rodičů a vyšším sklonem k depresi a nižší spokojeností dívek ve střídavé péči. Dívky také podle autorů hůře snášejí nového partnera matky.

8.5 Věk dítěte

V souvislosti s věkem dítěte vyvstává otázka, je-li vhodné svěřovat do střídavé péče i děti velmi malé. Výzkumů na toho téma není mnoho, pravděpodobně proto, že takto malé děti nejsou do střídavé péče svěřovány tak často. Mezi výjimky patří Švédsko, kde je ve střídavé péči třetina dětí z rozvedených rodin ve věku 0-5 let (Frasson et al. 2016).

Odpůrci střídavé péče u dětí pod 4 roky staví své argumenty na Bowlbyho teorii attachmentu, podle které stress vzniklý odloučením dítěte od svého primárního pečovatele (většinou matky), může narušit vytvoření bezpečné citové vazby (Nielsen, 2013).

Nielsen (2014) shrnuje výsledky studií provedených v této oblasti a mezi jinými uvádí zjištění Solomona a George, kteří souvislost mezi pobytem dětí u druhého rodiče přes noc a vznikem nejisté vazby nenalezli.

Nielsen (2014) dále cituje nálezy autorů Pruett, Isabella, & Gustafson, kteří se mimo jiné zabývali otázkou, jak na děti působí, když se o ně stará více pečovatelů. Nejistili, že by se dětem ve věku 2-3 roky, které tráví několik nocí v týdnu u druhého rodiče (většinou u otce), vedlo v porovnání s dětmi ve výhradní péči matek nijak hůře, co se týče problémů se spánkem, úzkosti, depresi, agrese, pozornosti a sociálních vztahů. Pro děti tohoto věku zdůrazňují spíše pravidelný a neměnný rozvrh a kvalitu vztahů a s rodiči. U starších dětí (4-6 let), které trávily noci u druhého rodiče, našli autoři méně sociálních, behaviorálních a problémů s pozorností, než u dětí, které noci jinde netrávili, zároveň však u nich našli vyšší úzkostnost a problémy se spánkem.

Nielsen (2014) uvádí ještě několik výzkumů, které shodně se zmíněnými autory, nenalézají žádné důvody, proč by i děti mezi 0-5 lety neměly trávit alespoň určitý počet nocí v měsíci s otcem. V souladu s jejími závěry Warshak (1996) uvádí výstupy ze série studií, kde byli otcové systematicky pozorováni při krmení svých dětí a ukázali se při něm být stejně vnímaví, jako matky. V další studii měli muži za úkol rozlišovat různé typy křiku novorozenců a ukázalo se, že jsou mezi nimi dobře schopni rozlišovat dokonce i svobodní studenti.

8.6 Nutnost cestovat mezi domácnostmi

Zvláště v minulosti zaznívaly mezi odborníky názory, že střídavá péče je kvůli své finanční a organizační náročnosti jen těžko udržitelná po delší dobu. Nasvědčovaly tomu i výsledky studií provedených před 25ti až 30ti lety (Nielsen, 2013b). Nielsen (2013b) ve své přehledové studii namítá, že vzorky těchto studií byly často složeny z buď nikdy nesezdaných, nebo velice konfliktních párů. Předkládá také několik novějších studií, které prokázaly opak (např. Cashmore, & Parkinson; Berger, Brown, Joung, Melli, & Wimer). Nielsen (2013b) cituje výsledky studie provedené ve Stanfordu, kde bylo zjištěno, že pokud byl typ péče změněn ze střídavé na výlučnou, důvodem byly především ekonomické důvody, nikoli nespokojenost dětí. Změna typu péče o děti může být projevem citlivost rodičů k potřebám a přáním dítěte, která se s jeho věkem mohou měnit. Nielsen (2013b) varuje v této souvislosti před zaměňováním pojmů nestabilita a flexibilita.

Zajímavé výsledky přináší také poněkud konkrétněji zaměřený výzkum, který provedl Prazen, Wolfinger, Cahill, & Kowaleski-Jones (2011). Autoři zjišťovali, jak působí nutnost přejíždět mezi domácnostmi na vztahy dětí s kamarády ze sousedství a jak se rodiče snaží potenciální handicap dětí v této oblasti vyrovnávat. Na základě rozhovorů s dětmi a s rodiči autoři uvádějí, že kamarádi dětí ve střídavé péči si na jejich nepřítomnost většinou zvykli a snažili se je vyhledávat ve dnech, kdy věděli, že budou doma. Rodiče se často dětem snažili kontakty aktivně zprostředkovávat, přestože někteří považovali čas, který na sebe mají za nedostatečný a bylo jim tedy někdy za těžko, posílat si děti hrát s kamarády. Autoři na základě nasbíraných dat usuzují, že střídavá péče nemá na pěstování a udržování přátelských vztahů v sousedství nijak negativně nepůsobí.

8.7 Okolnosti uložení střídavé péče

Okolnostem, za kterých rodiče dospěli ke střídavé péči, věnují odborníci pozornost ze dvou důvodů. První je spíše metodologický a spočívá v homogenitě vzorků mnohých empirických výzkumů. Někteří autoři se domnívají, že rodiny, které samostatně dospěly ke střídavé péči, se vyznačují určitými charakteristikami (např. kooperace, nízký konflikt, vyšší vzdělání rodičů),

které je automaticky předurčují k úspěšné realizaci výchovy dětí tímto způsobem (Vanassche et al., 2013). Tomuto problému se budu detailněji věnovat v diskusi k návrhu výzkumného projektu, který je součástí kapitoly číslo 9.

Druhým důvodem, proč je důležité zabývat se okolnostmi, které vedou partnery ke střídavé péči je, že přístup rodiče ke střídavé péči se může lišit podle toho, souhlasil-li s ní nebo ne. Rodiny, kde střídavá péče probíhá úspěšně, se mimo jiné vyznačují tím, že rodiče k ní dospěli na základě aktivní dohody, aniž by jim byla nařízena soudem, nebo zprostředkována mediací (Nielsen, 2013b). Na druhou stranu výsledky švédské studie, kterou v roce 2016 provedla Frasson et al. naznačují, že rodiče mohou svůj přístup ke střídavé péči přehodnotit na základě pozitivní zkušeností s jejím průběhem, nebo s přispěním vhodné mediaci.

8.8 Socio-ekonomická situace rodiny

Střídavá péče klade na rodiče vysoké nároky nejen psychologického, ale také čistě praktického rázu. Pro její úspěšnou realizaci je nutné mít k dispozici dostatek prostředků na zajištění zázemí pro dítě v obou domácnostech, flexibilní zaměstnání a také podporu širšího okolí rodiny.

Amato (1993) na základě shrnutí závěrů dalších autorů upozorňuje, že rozvod často vede ke snížení životní úrovně dítěte. McLanahan, & Booth upozorňují, že zvláště matky, které o dítě pečují samy, jsou po rozvodu nuceny přestěhovat se do lokality, kde jsou nižší nájem, ale také vyšší kriminalita. Dítě je pak více ohroženo, že se v budoucnu dostane do konfliktů se zákonem a také je u něj vyšší pravděpodobnost, že ve snaze začít finančně podporovat rodinu, odejde předčasně ze školy (Amato, 1993).

V kapitole 5.3., kde se věnuji charakteristikám rodin se střídavou péčí, zmiňuji také souvislost mezi úspěšností střídavé péče a příjmem, vzděláním a flexibilitou pracovní doby rodičů.

8.9 Další dílčí faktory

Mezi další faktory relevantní pro průběh střídavé péče patří například výchovný styl otce. Autoritativní styl, charakteristický porozuměním, empatií a zároveň jasným a důsledným vyžadováním pravidel, se ukazuje být pro děti ve střídavé péči přínosný (Campana, Henderson, & Stolberg dle Nielsen, 2014).

9 Návrh výzkumného projektu

9.1 Cíl výzkumného projektu

Empirických výzkumů na téma střídavé péče není v českém prostředí mnoho a vyjádření odborníků v oblasti psychologie k této tematice vyplývají především z jejich klinických zkušeností. Přestože praktické zkušenosti odborníků by v této problematice neměly být opomíjeny, měla by být k dispozici i tzv. tvrdá data, o která by se mohli opřít nejen odborníci z oblasti psychologie, ale například i soudci, kteří v opatrovnických procesech rozhodují.

Návrh výzkumného projektu vychází z poznatků uvedených v teoretické části práce. Klade si za cíl zmapovat faktory, které zasahují do rozhodování o uložení střídavé péče a do průběhu porozvodové adaptace českých rodin. Nejvhodnějším designem pro postihnutí této problematiky se jeví kvalitativní typ výzkumu a metoda rozhovoru, případně kazuistiky.

Výsledky výzkumů by mohly napomoci profesionálům z různých oborů (psychologie, sociální práce, právo,...) při výběru vhodného porozvodového uspořádání a při práci s rodinou, která se nachází v procesu adaptace na střídavou péči.

Vzhledem k tomu, že se jedná o kvalitativní výzkum, jeho výsledky by mohly být podkladem pro zformování hypotéz navazujícího kvantitativního výzkumu.

Přestože v souvislosti s rozvodem bývá velmi často skloňován pojem nejlepší zájem dítěte, výzkumy, kde by byly dotazovány přímo děti, jsou u nás i ve světě vzácnou výjimkou (Nielsen, 2013b). Některé výzkumy, které se zabývaly názorem dětí, jsou uvedeny výše. Dalším výzkumem, kde se autoři dotazovali přímo dětí je například výzkum australské dvojice autorek Sadowski a McIntosh (2016), které vedly polostrukturované rozhovory s dětmi ve věku 8-12 let, za účelem zjistit, prožívají-li děti ve střídavé péči pocit bezpečí a jsou-li v tomto uspořádání spokojené.

9.2 Výzkumné otázky

Výzkumné otázky obecně směřují k odpovědi na otázku, působí-li na průběh střídavé péče v Česku stejné faktory, které našli autoři výzkumů v zahraničí, respektive potýkají-li se české rodiny se stejnými problémy jak rodiny v jiných zemích. Případné rozdíly by mohly být způsobeny odlišnými kulturními zvyklostmi, tradicemi a postoji společnosti.

Konkrétní výzkumné otázky jsou formulovány následovně:

- Jak na realizaci střídavé péče působila situace rodiny před rozvodem?
- Jak na realizaci střídavé péče působila situace rodiny po rozvodu?

- Jaké protektivní či škodlivé faktory vstupovaly do realizace střídavé péče?

Odpovědi na výzkumné otázky by mohly pomoci získat lepší vhled do problematiky střídavé péče a lepší přehled o fungování podpůrných služeb, které zajišťují například mediační úředníci nebo poradenští psychologové. Získané poznatky by mohly být využity například odborníky z oblasti práva při výběru nejvhodnějšího porozvodového uspořádání, i odborníky v oblasti duševního zdraví, při vypracovávání znaleckých posudků v případech opatrovnických sporů.

9.3 Odůvodnění výběru a popis metody

9.3.1 Rozhovor

Vzhledem ke komplexnosti a mnohotvárnosti tématu, kterým střídavá péče je, jsem k mapování této oblasti zvolila kvalitativní typ výzkumu, konkrétně metodu polostrukturovaného rozhovoru. Rozhovor umožňuje respondentovi se volně rozhovořit o tématu a je zde prostor na doplňující otázky a upřesnění. Určitá struktura dodává rozhovoru formu a zajišťuje pokrytí všech, předem definovaných oblastí.

Při vedení rozhovoru je vhodné postupovat takzvanou trychtýřovou metodou, tedy od obecnějších otázek ke konkrétnějším. Co se týče pořadí a návaznosti otázek, je třeba zajistit střídání lehčích a těžších témat, a to hlavně pro komfort a psychickou pohodu respondenta.

Za účelem zajištění pokud možno co největší upřímnosti v odpovědích respondentů by rozhovory byly vedeny s jednotlivými členy rodiny odděleně. Vést rozhovor se všemi členy rodiny by nebylo vhodné ani z hlediska etiky.

Otázky dotazníku odrážejí faktory vstupující do průběhu střídavé péče, které jsou podrobně popsány v teoretické části práce. Otázky pro respondenty, kteří mají se střídavou péčí zkušenosti z pohledu dětí, se v některých detailech odlišují od těch, které by byly pokládány respondentům z řad rodičů. Konkrétní otázky obou dotazníků jsou uvedeny v příloze k této práci. Zde uvádím tematické okruhy otázek:

- Situace před rozvodem
- Situace v průběhu rozvodu
- Situace po rozvodu
- Detaily ke střídavé péči
- Hodnocení rozvodu
- Protektivní a škodlivé faktory

9.3.2 Krátký elektronický dotazník

Demografické údaje by respondenti vyplnili do krátkého elektronického dotazníku, který by jim byl předložen ještě před jejich zařazením do výzkumného souboru. Odkaz na dotazník by byl součástí inzerce v elektronických médiích (např. sociální sítě, stránky svépomocných organizací pro rodiče) a respondentům, kteří by reagovali na inzerci v tištěných periodikách, by byl na vyžádání zaslán (případně administrován po telefonu nebo až v den konání rozhovoru). Součástí dotazníku by byly i otázky, které by pokrývaly kritéria nutná pro přijetí respondenta do výzkumu.

Krátký úvodní dotazník umožní získání demografických údajů rovnou v elektronické podobě, což usnadní jejich následnou analýzu. Umožní také získat předběžný přehled o výzkumném vzorku (např. poměr rodičů a „dětí“, mužů a žen) a mohl by také dříve odhalit respondenty, kteří nesplňují kritéria pro přijetí do výzkumu a museli by být odmítnuti třeba až při samotném konání rozhovoru.

9.3.3 Kazuistika

Pokud se při sběru dat podaří získat kompletní rodiny (oba rodiče a jejich dítě/děti), budou jejich zkušenosti zpracovány do podrobnějších kazuistik. Kazuistiky umožňují komplexnější zachycení dané problematiky.

9.4 Popis a způsob výběru výzkumného vzorku

Výzkumný vzorek by sestával ze dvou skupin respondentů. První skupinou by byli respondenti, kteří mají se střídavou péčí zkušenosti z pozice dítěte a ve druhé skupině by byli respondenti, kteří střídavou péčí absolvovali jako rodiče.

Respondenti v obou skupinách by pro zařazení do výzkumného vzorku museli splňovat následující kritéria:

- střídavá péče v rodině probíhala alespoň po dobu jednoho roku
- střídání se odehrávalo alespoň jedenkrát za tři měsíce
- minimální věk respondentů 18 let (v průběhu výzkumu)
- bez závažného somatického nebo psychického onemocnění v době, kdy probíhala střídavá péče

Minimální dobu, po kterou střídavé péče probíhala, jsem stanovila na základě předpokladu, že během jednoho kalendářního roku mohli děti a rodiče zažít většinu běžných situací, do které se rodiny dostávají (školní docházka, prázdniny, svátky, nemoc dětí,...).

Interval střídání minimálně jednou za tři měsíce jsem stanovila, protože právě moment předávání dětí od rodiče k rodiči bývá často vnímán jako jeden z nejvypjatějších (), a proto jsem považovala za vhodné, aby s ním měli respondenti více než jednorázovou zkušenost. V českém prostředí se nejčastěji setkáváme s intervalem střídání okolo sedmi dnů.

Minimální věk respondentů je důležité stanovit především z etických důvodů, aby v případě dětí nedošlo k „víření“ ještě čerstvých a nevyřešených zážitků a vzpomínek, a aby nedošlo k ovlivnění právě probíhajícího jednání o rozvodu. V případě rodičů platí věková hranice stejně, přestože rodiče mladší osmnácti let představují specifickou skupinu, která by měla být prozkoumána zvlášť.

Specifickou skupinou, kterou by bylo vhodné zkoumat zvlášť, jsou i rodiny, jejichž členové trpí závažnějším somatickým nebo duševním onemocněním. Do této skupiny bych zařadila například rodiny s dětmi s poruchou autistického spektra.

Respondenti by byli do výzkumu zařazováni zvlášť, nikoli v rámci celých rodin. Kompletní data od celé rodiny sice poskytují lepší vhled do problematiky, ale přesvědčit všechny členy rodiny k účasti na výzkumu je v praxi velice náročné. Pokud by se ve vzorku kompletní rodiny vyskytly, jejich zkušenosti by byly zpracovány v podobě detailnějších kazuistik.

V souvislosti s povahou vzorku ve výzkumech v této oblasti vyvstává problém jisté specifičnosti respondentů, která pak může mít za následek až zkreslení výsledků ve prospěch střídavé péče. Vzhledem k tomu, že účast na výzkumu většinou nebývá finančně ohodnocena a respondenti ji musí věnovat poměrně dost času, účast respondentů záleží na jejich dobré vůli a zájmu. Tato skutečnost k výzkumníkům přivádí rodiny, které jsou obecně otevřenější a byly zřejmě i ochotnější se na rozvodu pokojně domluvit.

Zamezit tomuto efektu by bylo možné například nabídnutím finanční odměny, která by mohla k účasti motivovat i jiné typy rodin. Finanční odměna, kterou by respondenti za účast ve výzkumu, by se odvíjela od rozpočtu výzkumu.

9.5 Sběr dat

Respondenti by byli osloveni prostřednictvím inzerce v tištěných periodikách a přes sociální sítě nebo přes některé internetové stránky, kde se někteří i sdružují do různých svépomocných a podpůrných skupin. Typ výběru by byl tedy nenáhodný, přesněji řečeno sebevýběr. Vzorek může být případně rozšířen metodou „sněhové koule“, kde oslovení respondenti osloví své další známé s podobnou zkušeností, kteří také splňují daná kritéria.

Rozhovory by byly provedeny s celkem šedesáti respondenty, se o zachování vyrovnaného počtu žen a mužů v obou skupinách a zachování vyrovnaného počtu matek a otců ve skupině rodičů.

I když z praktických zkušeností i z výzkumů vyplývá, že každá rodina je jiná, vzorek by měl být postačující na to, společné znaky zachytit. Velikost vzorku závisí na praktických i finančních možnostech výzkumu.

Předpokládaná doba trvání rozhovorů by se pohybovala v rozmezí 60-90 minut.

9.6 Průběh sběru dat

Po sestavení otázek polostrukturovaného rozhovoru by proběhla obsahová analýza otázek, tj. dávají-li otázky respondentovi smysl, nevyskytují se v nich dvojité zápory a například cizí nebo odborná slova, která by znesnadňovala pochopení otázek.

Poté by proběhl krátký předvýzkum, kdy by byl rozhovor proveden s jednou rodinou, která by pak byla požádána o zpětnou vazbu k jeho průběhu. Na základě odpovědí a případných připomínek prvních respondentů by byly otázky dále upraveny. Upravena by mohla být i předpokládaná doba trvání rozhovorů.

Samotné rozhovory by proběhly po předchozí domluvě s respondenty, ideálně na klidném místě s dostatkem soukromí a bez rušivých podnětů. Tazatel by se měl respondentovi představit a poděkovat mu za ochotu zúčastnit se výzkumu. Na začátku by byl respondent seznámen s účelem rozhovoru, s jeho průběhem a předpokládanou délkou jeho trvání. Byla by mu sdělena jeho možnost kdykoli rozhovor ukončit a byl by ujištěn, že výstupy z rozhovoru budou anonymní a budou použity výhradně k výzkumným účelům. Každý respondent by podepsal informovaný souhlas, případně také souhlas s nahráváním rozhovoru na diktafon a uchováním záznamu pro výzkumné účely. Pokud by respondent informovaný souhlas podepsat odmítl, nebo by v některém okamžiku rozhovor přerušil, jeho odpovědi by nemohly být do výzkumu zařazeny.

Poté by už bylo možné přistoupit k samotnému rozhovoru. Otázky by byly pokládány takzvanou trychtýřovou metodou, kdy se postupuje od obecnějšího ke konkrétnímu. Co se týče pořadí otázek, je vhodné začít otázkami lehčí povahy, u kterých není pravděpodobné, že by mohly respondenta nějak stresovat nebo jinak vyvést z míry. Složitější, citově náročnější otázky je vhodné pokládat v polovině rozhovoru, když už se respondent mohl na situaci zvyknout a více se rozhovět. Na konci rozhovoru by ovšem měly být pokládány opět otázky méně náročné. Rozhovor je třeba vhodně zakončit, shrnout o čem byla řeč a za jakým účelem. Tazatel

by měl po celou dobu postupovat empaticky a dbát na celkové psychické bezpečí a pohodlí respondenta.

Z etických důvodů by se tazatel neměl v žádném případě stavět do role terapeuta, neměl by se pouštět do otevírání starých problémů nebo vyjadřovat k odpovědím respondenta osobní názor a to ani na jeho žádost. V případě, že se v rozhovoru narazí na některé téma, které by respondenta nějakým způsobem zraňovalo nebo ho nějak výrazněji dotklo, je třeba situaci vhodně uzavřít a pokud možno nepropouštět respondenta rozrušeného. Tazatel by se také měl vyvarovat zbytečných otázek, které nemají pro výzkum žádnou relevanci a pouze by uspokojovaly jeho zvědavost.

9.7 Vyhodnocení dat

Získaná data by byla nejprve přepsána do textové podoby a posléze analyzována. Analýza by byla provedena u každé skupiny (rodiče a děti) zvlášť.

Nejdříve by bylo použito otevřeného kódování, kdy je text rozdělen na jednotky (např. slovo, skupina případně celá věta nebo odstavec) opatřené kódy, kterými mohou být jak odborné výrazy, tak i termíny, které použili sami respondenti. Kódy mohou být v průběhu analýzy revidovány a přejmenovávány, následně sepsány do seznamu. K jednotlivým kódům se přidávají úryvky z textu. Na základě seznamu jsou kódy rozřazeny do kategorií. Otevřené kódování umožňuje zachytit aspekty textu, které by při běžném čtení mohly ujít našemu povšimnutí a slouží k deskripci dat.

Pomocí selektivního kódování by byl proveden popis vztahu mezi vlastnostmi a dimenzemi kategorií. Selektivní kódování směřuje k nalezení a popisu hlavních kategorií a subkategorií.

Na základě axiálního kódování mohou být formulovány hypotézy pro další výzkum.

Pro zefektivnění otevřeného kódování, které je manuálně velmi pracné a zdlouhavé, by bylo případně možné využít speciální softwary pro analýzu kvalitativních dat, například ATLAS nebo Nudist (Švaříček, Šedřová a kol., 2014).

Ke zpracování nasbíraných demografických údajů o respondentech by byla užita deskriptivní statistika.

9.8 Diskuse

Navržený výzkumný projekt si klade za cíl zmapovat faktory, které vstupují do procesu rozhodování o uložení střídavé péče a do její samotného průběhu v českých rodinách. Účelem výzkumu je postihnout odlišnosti mezi průběhem střídavé péče, který popisují autoři zahraniční literatury a mezi jejím průběhem v České republice.

Získaná data by mohla posloužit ke zformování konkrétních hypotéz tentokrát kvantitativního výzkumu, kde by byly použity i některé standardizované nebo nestandardizované testy a dotazníky.

Další výzkumy by se mohly zaměřit například na téma souvislosti výchovného stylu rodičů a duševní pohody dětí ve střídavé péči. Campana, Henderson, & Stolberg (dle Nielsen, 2014) našli pozitivní vztah mezi duševní pohodou dítěte a autoritativním výchovným stylem otce. Mezi výzkumné otázky dalších výzkumů by také mohla patřit problematika střídavé péče v rodinách velmi mladých, sociálně znevýhodněných nebo v těch, které pečují o dítě se závažnějším somatickým nebo duševním onemocněním.

V budoucnu by zajímavé výsledky mohly přinést výzkumy zaměřující se na průběh střídavé péče u stejnopohlavních párů. V českém prostředí se s touto problematikou zatím příliš nesetkáváme, ale například ve vzorku švédské studie (Frasson et al., 2016), citované v kapitole 7.3., se stejnopohlavní páry již vyskytovaly, aniž by se nad tím autorky studie nějak pozastavovaly. Můžeme tedy očekávat, že tento trend dříve nebo později pronikne i k nám.

V rámci dalších výzkumů by bylo jistě přínosné zaměřit se na zkušenosti širšího okolí rodiny, jako například dalších rodinných příslušníků, případně pedagogů dětí. Učitelé, případně vychovatelé dětí mají unikátní možnost vídat je téměř každý den a samostatně, v kolektivu ostatních dětí, mohou tedy zaznamenat nejen případné zhoršení prospěchu dítěte, ale také například změny v chování nebo zvýšenou úzkostnost dítěte.

Z praktických a finančních důvodů by jen těžko mohlo být kvalitně provedeno a pečlivě analyzováno větší množství rozhovorů. Takto malý vzorek s sebou přináší určité limity a riziko zkreslení, které je třeba při hodnocení výsledků mít na paměti. Problematika střídavé péče je velice komplexní, především proto, že situace každé rodiny je odlišná, stejně jako se případ od případu liší její členové.

Další limity přináší retrospektivní povaha výzkumu. Časový odstup mezi rozvodem rodičů a sběrem dat může mít za následek zkreslení vzpomínek respondentů. Nepřesnosti vzpomínek umocňuje emoční zátěž, kterou rodiče i děti během rozvodu pravděpodobně prožívali. Z etických důvodů by však bylo nevhodné provádět výzkum v průběhu nebo těsně po rozvodu rodičů. Přesnější data by bylo možné získat například ze soudní dokumentace, případně dokumentace mediačních služeb nebo jiných poradenských center.

Problémem, se kterým se potýkají i autoři rozsáhlejších zahraničních výzkumů (např. Gunnoe, & Braver, 2001), je otázka výběru, respektive sebevýběru respondentů. Vzhledem k tomu, že účast na výzkumu by respondenty stála mnoho času a za jejich přispění by jim nemohla být poskytnuta žádná finanční odměna, záleželo by pouze na jejich dobré vůli a zájmu. Tato

skutečnost výrazně zvyšuje pravděpodobnost výskytu určitého typu respondentů, a to takových, kteří se vyznačují jistou otevřeností a ochotou se domluvit, a kteří si tím pádem ve střídavé péči pravděpodobně vedli lépe, než jiní.

Souvisejícím problémem je, že podmínkou uložení střídavé péče je domluva mezi rodiči. Rodiny, kde se rodiče na střídavé péči dohodnou, se vyznačují vysokou flexibilitou, schopností spolupracovat a lepším materiálním a sociálním zázemím (Davies, 2015). Rodiče, kteří mají zájem o střídavou péči, se také vyznačují vyšším vzděláním a nižší mírou vzájemného konfliktu (Vanassche et al., 2013). Dobrá porozvodová adaptace rodiny tedy nemusí být nutně důsledkem samotného porozvodového uspořádání.

Na druhou stranu mnozí rodiče o střídavou péči usilují i z jiných, méně čestných motivů, než blaho a nejlepší zájem dítěte. Mám na mysli situace, kdy jeden z rodičů trvá na střídavé péči spíše proto, aby zkomplikoval situaci nebo aby bývalému partnerovi ublížil. Střídavá péče uložená na základě takovéto nekalé dohody je naopak předurčena spíše k neúspěchu, protože rodiče mohou děti používat jako zbraň proti druhému a jen je dále zbytečně zatahovat do svých sporů. Smart, & Neale (1999) upozorňují, že rodiče mohou ke střídavé péči dospět i čistě proto, že nejsou schopni dohodnout se jinak (Fehlberg et al., 2011), a s myšlenkou střídavé péče se tedy také nijak neztotožňují.

Při hodnocení nasbíraných dat je tedy třeba zabývat se nejen způsobem, kterým bylo střídavé péče dosaženo (dohodou nebo autoritativním nařízením soudu), ale také motivy, které k usilování o střídavou péči rodiče vedly a o okolnosti, které rozhodnutí rodičů provázely.

Do průběhu výzkumu mohou také vstoupit nežádoucí proměnné na straně výzkumníka, respondenta i z prostředí.

Závěr

Ve své práci jsem se zabývala problematikou střídavé péče se zvláštním důrazem na faktory, které vstupují do hry při výběru střídavé péče jako nejvhodnějšího způsobu péče o děti po rozvodu rodičů.

Abych střídavou péči alespoň částečně zasadila do kontextu rodinné, potažmo rozvodové problematiky, věnovala jsem se také dalším souvisejícím tématům. V úvodních kapitolách jsem krátce charakterizovala moderní rodinu a některé její proměny, věnovala jsem se právním definicím základních pojmů, důležitých pro téma této práce a popsala jsem proces ukončení manželství z pohledu práva. Dále jsem se věnovala formám porozvodového upořádání, které český právní řád nabízí, a uvedla jsem krátký přehled terminologie, se kterou se můžeme v souvislosti s problematikou porozvodových uspořádání setkat v anglicky psaných člancích. Jednu kapitolu jsem věnovala otázkám působení rozvodu na děti a rodiče a dopady absence jednoho z rodičů v životě dětí.

V klíčových kapitolách, které pojednávají už konkrétně o střídavé péči, jsem kromě již výše zmíněných relevantních faktorů stručně popsala její základní charakteristiky a předpoklady, její výhody a nevýhody pro děti i rodiče a zahraniční zkušenosti s tímto druhem uspořádání.

Na základě nashromážděné teorie jsem na konci své práce vypracovala návrh kvalitativního výzkumného projektu, jehož cílem by mělo být zmapovat faktory, které vstupují do realizace střídavé péče v českých rodinách.

Vzhledem k předepsanému rozsahu práce nebylo možné postihnout problém tak mnohotvárný, jakým střídavá péče bezpochyby je, dokonale a ze všech možných úhlů. Zaměřila jsem se tedy pouze na užší otázku intervenujících faktorů, přičemž jsem se snažila čerpat ze zahraniční a pokud možno co nejaktuálnější literatury.

Seznam použité literatury

- Amato P. R. (1993). Children's adjustment to divorce: Theories, hypotheses, and empirical support, *Journal of Marriage and the Family*, 55, 23-38
- Austin, W. G., Bow, J. N., Knoll, A., & Ellens, R. (2016). Relocation issues in child custody evaluations: A survey of professionals. *Family Court Review*, 54(3), 477-486.
- Bauserman, R. (2002). Child adjustment in joint-custody versus sole-custody arrangements: A meta-analytic review. *Journal of Family Psychology*, 16(1), 91–102. doi:10.1037//0893-3200.16.1.91
- Breivik, K., & Olweus, D. (2006). Adolescent's adjustment in four post-divorce family structures. *Journal of Divorce and Remarriage*, 44(3–4), 99–124.
- Carlsund, Å., Eriksson, U., Löfstedt, P., & Sellström, E. (2012). Risk behaviour in Swedish adolescents: is shared physical custody after divorce a risk or a protective factor? *European Journal Of Public Health*, 23 (1), 3-8.
- Cavanagh, S., & Huston, A. (2008). The timing of family instability and children's social development. *Journal of Marriage and Family*, 70, 1258–1269.
- Coleman, M., Ganong, L., & Fine, M. (2000). Reinvestigating remarriage: Another decade of progress. *Journal of Marriage and the Family*, 62(4), 1288–1307.
- Davies, H. (2015). Shared Parenting or Shared Care? Learning from Children's Experiences of a Post- Divorce Shared Care Arrangement. *Children & Society*, 29, 1-14.
- Fabricius, W. V., & Luecken, L. J. (2007). Postdivorce Living Arrangements, Parent Conflict, and Long-Term Physical Health Correlates for Children of Divorce. *Journal Of Family Psychology*, 21(2), 195-205. <http://doi.org/0.1037/0893-3200.21.2.195>
- Fehlberg, B., Smyth, B., Maclean, M., & Roberts, C. (2011). Legislating for shared time parenting after separation: A research review. *International Journal Of Law, Policy And The Family*, 25(3), 318-337. <http://doi.org/10.1093/lawfam/ebp015>
- Fransson, E., Sarkadi, A., Hjern, A., & Bergström, M. (2016). Why should they live more with one of us when they are children to us both?: Parents' motives for practicing equal joint physical custody for children aged 0–4. *Children And Youth Services Review*, 66, 154-160, <http://doi.org/http://dx.doi.org/10.1016/j.childyouth.2016.05.011>
- Giddens, A. & Sutton, P., W. (2013) *Sociologie*. Praha: Argo. ISBN 978-80-257-0807-1.
- Gunnoe, M. L., & Braver, S. L. (2001). The effects of joint legal custody on mothers, fathers, and children controlling for factors that predispose a sole maternal versus joint legal award. *Law and Human Behavior*, 25(1), 25–43.
- Haugen, G. D. (2010). Children's Perspectives on Everyday Experiences of Shared Residence: Time, Emotions and Agency Dilemmas. *Children & Society*, 24(2), 112-122. doi:10.1111/j.1099-0860.2008.00198.x

- Hendrych a kol. (2009). *Právníký slovník*, Praha: C.H.Beck, ISBN 978-80-7400-059-1
- Hrušáková M., Králíčková Z., Westphalová L. a kol. (2014) *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář*, Praha: C.H.Beck, ISBN 978-80-7400-503-9
- Jürgen, R. (2010) *Jsi moje dítě: cochemská praxe: cesty k lidštějšímu rodinnému právu*. Praha: Magistrát Hlavního města Prahy. ISBN 978-80-254-8250-6.
- Kelly, J.B. (2006). Children's living arrangements following separation and divorce: Insights from empirical and clinical research. *Family Process*, 46(1), 35-52.
- Kelly, J. B., & Lamb, M. E. (2003). Developmental issues in relocation cases involving young children: When, whether, and how? *Journal of Family Psychology*, 17, 193–205.
- King, V. (2006). The antecedents and consequences of adolescents' relationships with stepfathers and non-resident fathers. *Journal of Marriage and the Family*, 68(4), 910–928
- Kruk, E. (2010). Parental and social institutional responsibilities to children's needs in the divorce transition: Fathers' perspective. *The Journal Of Men 'S Studies*, 18(2), 159-178. <http://doi.org/10.3149/jms.1802.159>
- Langmeier, J. & Krejčířová, D. (2006) *Vývojová psychologie*. Praha: Grada. ISBN 80-247-1284-9.
- Melli, M., and Brown, P. (2008) Exploring a new family form- the shared time family. *International Journal of Law, Policy and Family* 22, 231–269.
- Matějček, Z., & Dytrych, Z. (1992). *Přestali jste být manželi, ale zůstáváte rodiči*. Praha: H&H.
- Matoušková, K. (2015). *Komunikace rodičů a dětí v rekonstruované rodině*. Nepublikovaná diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze
- Možný, I. (2008) *Rodina a společnost*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). Studijní texty. ISBN 978-80-86429-87-8.
- Nielsen, L. (2013a). Shared Residential Custody: Review of the Research (Part I of II). *American Journal Of Family Law.*, 27(1), 61-71
- Nielsen, L. (2013b). Shared Residential Custody: Review of the Research (Part II of II). *American Journal Of Family Law.*, 27(2), 123-137.
- Nielsen, L. (2014) Shared Physical Custody: Summary of 40 Studies on Outcomes for Children, *Journal of Divorce & Remarriage*, 55(8), 613-635, doi: 10.1080/10502556.2014.965578
- Nováková, M., Mertin, V. (2015). Cochemská praxe: Rozvod s ohledem na děti. *Školní poradenství v praxi*, 4: 8-10.
- Občanský zákoník č. 89/2012 Sb.

- Prazen, A., Wolfinger, N. H., Cahill, C., & Kowaleski-Jones, L. (2011). Joint Physical Custody and Neighborhood Friendships in Middle Childhood. *Sociological Inquiry*, 81(2), 247–259. <http://doi.org/10.1111/j.1475-682X.2011.00370.x>
- Sadowski, C., & McIntosh, J. E., (2016) On laughter and loss: Children's views of shared time, parenting and security post-separation. *Childhood*, 23(1), 69-86. doi: 0.1177/0907568215570072
- Sandler, I., Wheeler, L., & Braver, S. (2013). Quality of maternal and paternal parenting and parental overnights. *Journal of Family Psychology*, 40, 1–20. doi: 10.1037/a0034449
- Singer, A. (2008). Active parenting or Solomon's justice?: Alternating residence in Sweden for children with separated parents. *Utrecht Law Review*, 4(2), 35-47.
- Smyth, B. (2009). A 5-year retrospective of post-separation shared care research in Australia. *Journal Of Family Studies*, 15(1), 36-59.
- Spruijt, E., & Duindam, V. (2009). Joint physical custody in the Netherlands and the wellbeing of children. *Journal of Divorce and Remarriage*, 51(1), 65–82.
- Statistický přehled soudních agend, druhá část (2013). Ministerstvo spravedlnosti ČR.
- Statistická ročenka České republiky 2015: Statistical yearbook of the Czech Republic 2015.
- Sweeney, M. (2010). Remarriage and stepfamilies: Strategic sites for family scholarship in the 21st Century. *Journal of Marriage and Family*, 72, 667–684.
- Vanassche, S., Sodermans, A. K., Matthijs, K., & Swicegood, G. (2013). Commuting between two parental households: The association between joint physical custody and adolescent wellbeing following divorce. *Journal Of Family Studies*, 19(2), 139–158. <http://doi.org/10.5172/jfs.2013.19.2.139>
- Videon, T. M. (2002). The effects of parent–adolescent relationships and parental separation on adolescent wellbeing. *Journal of Marriage and the Family*, 64(2), 489–503.
- Viry, G., (2014) Coparenting and Children's Adjustment to Divorce: The Role of Geographical Distance from Fathers, *Journal of Divorce & Remarriage*, 55(7), 503-526, doi: 10.1080/10502556.2014.950900
- Warshak, R. A. (1996). *Revoluce v porozvodové péči o děti*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-089-8
- Warshak, R. A. (2003). Payoffs and pitfalls of listening to children. *Family Relations*, 52, 373–384.
- Warshak, R. A. (2015). Securing Children's Best Interests While Resisting the Lure of Simple Solutions. *Journal Of Divorce & Remarriage*, 56, 57-79. <http://doi.org/10.1080/10502556.2014.972186>
- Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, v platném znění

Přílohy:

Příloha č. 1 - Otázky polostrukturovaného rozhovoru na téma střídavá péče (skupina „děti“)

Příloha č. 2 - Otázky polostrukturovaného rozhovoru na téma střídavá péče (skupina „rodiče“)

Příloha č. 1

Otázky polostrukturovaného rozhovoru na téma střídavá péče (skupina „dětí“)

- **Situace před rozvodem:**

1. Jak hodnotíte atmosféru v rodině před rozvodem?
2. Kdo se o Vás staral, pomáhal s úkoly, chodil na třídní schůzky, nebo s Vámi trávil volný čas?
3. Popište prosím svůj vztah s matkou.
4. Popište prosím svůj vztah s otcem.
5. Byli někteří rodinní příslušníci nebo blízcí známí se kterými jste měl/a zvláště dobrý vztah?

- **Situace v průběhu rozvodu:**

6. Popište prosím atmosféru v rodině během rozvodu.
7. Jak Vám rodiče rozvod prezentovali?
8. U koho jste bydleli v době rozhodování o péči o Vás?
9. Zajímali se rodiče o Váš názor na navrhované porozvodové uspořádání?
10. Vzali rodiče v úvahu Vaše přání, co se svěřením do péče týče?
11. Snažili se rodiče nějak ovlivnit Vaše rozhodnutí?
12. Jak rodiče přistupovali ke střídavé péči?
13. Využili jste v této době mediačních služeb, poradenského nebo dětského psychologa, nebo jiných odborníků?

- **Situace po rozvodu**

14. Popište prosím atmosféru v rodině po rozvodu.
15. Jak probíhala komunikace mezi matkou a otcem?
16. Cítili jste někdy, že Vás rodiče zbytečně zatahují do svých konfliktů?
17. Vzkazovali po Vás rodiče někdy (nepříjemné) zprávy, nebo říkali o druhém z rodičů něco špatného?
18. Popište prosím svůj vztah s matkou po rozvodu.
19. Popište prosím svůj vztah s otcem po rozvodu.
20. Měli Vaši rodiče další partnery, případně další děti?
21. Setkával/a jste se s nimi, případně jak často?
22. Jaké byly Vaše vztahy s novým partnerem rodiče, případně s nevlastními sourozenci?

23. Vnímali/a jste někdy fakt, že jste ve střídavé péči jako omezení pro Vás nebo pro Vaše rodiče? V čem konkrétně?
24. Zasahovala střídavá péče nějak do Vašich zájmů nebo kontaktů s kamarády a spolužáky?
25. Změnila se v důsledku rozvodu Vaše životní úroveň

• **Detaily ke střídavé péči**

26. Jak často jste se u každého z rodičů střídali?
27. Došlo někdy k dlouhodobé změně intervalu ve střídání a proč?
28. Jak dlouho ve Vaší rodině střídavá péče probíhala? Důvod jejího ukončení?
29. Bylo možné rozvrh Vašeho střídání příležitostně měnit?
30. U koho jste trávili prázdniny a svátky?
31. Vyhovovalo Vám množství času tráveného s každým z rodičů?
32. Stýskalo se Vám někdy po právě nepřítomném rodiči?
33. Jak daleko od sebe byly domácnosti rodičů?
34. Jak dlouho trvala cesta od jednoho rodiče k druhému?
35. Měli jste v každé domácnosti své zázemí (např. pokoj, pracovní stůl)?

• **Hodnocení rozvodu – pozitiva a negativa**

36. Co pro Vás bylo na rozvodu rodičů nejtěžší?
37. Je něco dobrého, co Vám rozvod rodičů přinesl?
38. Je něco, co měli Vaši rodiče v souvislosti s rozvodem a péčí o Vás udělat jinak? Co a případně jak?

• **Protektivní a škodlivé faktory**

39. Bylo něco nebo někdo, kdo Vám v době rozvodu nebo po něm pomáhal?
40. Uvítal/a byste nějaký druh pomoci, které se Vám tenkrát nedostalo?
41. Co Vám v době rozvodu nebo po něm komplikovalo situaci?

• **Demografické údaje (pro kontrolu el. dotazníku):**

věk, pohlaví, bydliště
věk v době rozvodu

Příloha č. 2

Otázky polostrukturovaného rozhovoru na téma střídavá péče (skupina „rodiče“)

- **Situace před rozvodem:**

1. Jak hodnotíte atmosféru v rodině před rozvodem?
2. Kdo se v rodině staral o děti, dělal s nimi úkoly, chodil na třídní schůzky, nebo s nimi trávil volný čas?
3. Popište prosím svůj vztah s Vašimi dítětem/děťmi.

- **Situace v průběhu rozvodu:**

4. Popište prosím atmosféru v rodině během rozvodu.
5. U koho děti, v době rozhodování komu budou svěřeny do péče, bydlely?
6. Vzali jste při rozhodování o svěření dětí do péče v úvahu i jejich názor?
7. Měli jste možnost přáním dětí vyhovět?
8. Jak jste přistupoval/a ke střídavé péči?
9. Využili jste v této době mediačních služeb, poradenského nebo dětského psychologa, případně jiných odborníků?

- **Situace po rozvodu**

10. Popište prosím atmosféru v rodině po rozvodu.
11. Jak probíhala komunikace mezi Vámi a Vaším bývalým partnerem?
12. Popište prosím svůj vztah s Vaším dítětem/děťmi.
13. Měli jste po rozvodu další partnery a další vlastní nebo nevlastní děti?
14. Setkávali jste se s nimi? Případně jak často?
15. Jaké vztahy panovaly mezi nimi a Vašimi dětmi z prvního manželství?
16. Vnímali jste někdy střídavou péči jako omezení pro Vás nebo pro Vaše děti? V čem konkrétně?
17. Změnila se v důsledku rozvodu Vaše životní úroveň?
18. Snažili jste se aktivně zprostředkovávat dětem kontakty s kamarády (např. v novém sousedství)?
19. Měli jste někdy pocit, že se Váš bývalý partner o děti stará špatně?
20. Měli jste někdy obavy o pohodu a bezpečí dětí?
21. Stýskalo se Vám někdy po dětech?
22. Jak jste trávili čas bez dětí?

23. Považoval/a jste rozdělení času na děti mezi Vás a bývalého partnera za spravedlivé?
24. Považoval/a jste čas, který jste spolu měli, za dostatečný?

- **Detaily ke střídavé péči**

25. Jak často se u Vás děti střídaly?
26. Došlo někdy k dlouhodobé změně intervalu střídání a proč?
27. Jak dlouho ve Vaší rodině střídavá péče probíhala? Jaký byl důvod jejího ukončení?
28. U koho děti trávily prázdniny a svátky?
29. Měly děti v každé domácnosti své zázemí (např. pokoj, pracovní stůl)?

- **Hodnocení rozvodu**

30. Co pro Vás bylo na rozvodu nejtěžší?
31. Je něco dobrého, co Vám rozvod přinesl?
32. Je něco, co byste v souvislosti s rozvodem a péčí o děti udělali jinak? Co a případně jak?

- **Protektivní a škodlivé faktory**

33. Bylo něco nebo někdo, kdo Vám v době rozvodu nebo po něm pomáhal?
34. Uvítal/a byste nějaký druh pomoci, které se Vám tenkrát nedostalo?
35. Co Vám v době rozvodu nebo po něm komplikovalo situaci?

- **demografické údaje (pro kontrolu el. dotazníku):**

věk, pohlaví, bydliště
věk dětí v době rozvodu
vzdělání